

Marina Preisman

KODUTUD NAISED EESTIS

LÕPUTÖÖ

Teenusmajanduse instituut

Õpperühm: KST 2021/1

Juhendaja: Helen Kool

Mõdriku 2023

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Marina Preismann, annan Tallinna Tehnikakõrgkoolile (edaspidi kõrgkool) tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose Kodutud naised Eestis

1. reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada ja teha üldsusele kättesaadavaks Tallinna Tehnikakõrgkooli digiarhiivi DSpace kaudu;
2. reprodutseerimiseks pärast piirangu lõppu juhul, kui instituudi direktori korraldusega on kehtestatud lõputöö avaldamisele tähtajaline piirang;

Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile ja kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid ega muid õigusi;

Mina, Marina Preismann tõendan, et lõputöö on minu kirjutatud. Töö koostamisel kasutatud teiste autorite, sh juhendaja teostele on viidatud õiguspäraselt. Kõik isiklikud ja varalised autoriõigused käesoleva lõputöö osas kuuluvad autorile ainuisikuliselt ning need on kaitstud autoriõiguse seadusega.

(allkirjastatud digitaalselt)

Juhendaja Helen Kool

Töö vastab lõputööle esitatavatele nõuetele.

(allkirjastatud digitaalselt)

Lõputöö on kaitsmisele lubatud instituudi direktori korraldusega.

(allkirjastatud digitaalselt)

(kuupäevad digiallkirjades)

SISUKORD

TÖÖS KASUTATUD MÕISTED	4
SISSEJUHATUS	5
1 KODUTUS KUI NÄHTUS LUHMANNI SOTSIAALSETE SÜSTEEMIDE TEOORIAST LÄHTUVALT	8
1.1 Kodutus ja kommunikatsiooniteooria	10
1.2 Kodutus ja selle põhjused.....	11
1.3 Kodutuse leevendamise meetodid maailmas ja Eestis	12
2 KODUTUD NAISED	15
2.1 Kodutute hoolekanne.....	17
2.2 Kodutuse olukord Eestis.....	17
2.3 Kodutute naiste võimalused tavaellu naasmiseks	18
3 LÕPUTÖÖ METOODIKA	21
3.1 Andmete kogumise metoodika	21
3.2 Valim ja eetiline aspekt.....	23
4 UURIMISANDMETE ANALÜÜS.....	25
4.1.1 Kodutuks jäämise põhjused ja suhted	25
4.1.2 Igapäevaelu ja enda heaolu	28
4.1.3 Sotsiaalteenuse kättesaadavus ja kasutamine	33
4.1.4 Elumuutus ja kodutusest väljumine	34
KOKKUVÕTE	38
SUMMARY.....	39
LISA 1.....	41
REFERENCES	42

TÖÖS KASUTATUD MÕISTED

Kvalitatiivne - Lähtub uurimis küsimustest, et saada vastuseid uurimis probleemile.

Süsteemiteooria - Süsteemiteooria ehk strukturaalfunktsionalismi aluseks on idee, et sotsiaalse süsteemi põhielementideks ei ole inimesed, vaid kommunikatsioon, mis omakorda genereerib uut kommunikatsiooni. (Luhmann, Sotsiaalsed süsteemid, 2009)

Kommunikatsiooniteooria - püüab mõista kuidas inimesed suhtlevad ja kuidas see suhtlus mõjutab ühiskonda, kultuuri ja indiviide. (Luhmann, Sotsiaalsed süsteemid, 2009)

Varjupaik - Koht kus inimene saab elada, kellel puudub peavari. (Eesti Keele Instituut, 2009)

Kodutu inimene - Kellel ei ole kindlat elukohta, kuid elab varjupaigas või tänaval. (Eesti Keele Instituut, 2009)

Koduta inimene - Elavad ajutises elupaigas, neil puudub üüripind või muu eluase. (Raadik, 2022)

KOV - Kohalik omavalitsus

ETHOS - European Typology on Homelessness and Housing Exclusion- Euroopa kodutuse ja eluasemepuuduses isikute tüpoloogia. (Kõre, Kask, & Tint, 2017)

SISSEJUHATUS

Kodutuse mõistet kasutati esmakordselt Ameerika 1870 aastal, siis kutsuti kodututeks inimesi, kes tulid võõrasse riiki tööd otsima. 1980 aastatel kerkis esile kodutuse mõiste. Majandus kasvas, kuid palgad kahanesid. (Permanent Supportive Housing: Evaluating the Evidence for Improving Health Outcomes Among People Experiencing Chronic Homelessness., 2018). Riikidel on palju võimalusi hoida kodutust ära, kuid hetkel on kodutus Euroopas pigem kasvamas. (Homelessness, n.d.) Eestis puudub konkreetne strateegia kodutuse probleemi lahendamiseks. Kuid siiski on laiaulatuslikud strateegiad vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse tagamiseks, kus kõige tähtsam on heaolu. Seda käsitletakse arengukavas mis oli aastatel 2016-2023 ning laste ja perede arengukava 2012-2020. Uuring mis annaks ülevaate iga aastase kodutute arvu kohta Eestis, puudub. Peamiselt saadakse infot varjupaigateenust vajavate inimeste kaudu. (Masso & Laurimäe, 2019)

Me kõik teame, et kodutuks võib jääda igaüks, kuid see ei tähenda, et kodutus on probleem, mis mõjutab inimesi võrdselt, kuna kodutud naised seisavad silmitsi meestest erineva kogemusega. (Geraghty, 2022) Kodutus on kaasaegses ühiskonnas probleemiks, sellega tegeletakse Euroopa Liidu vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse strateegia raames. Oluline on teada põhjuseid, miks inimene kodutuks jääb, selle teadmisega annaks luua võimalusi ja ennetusmeetmeid ja looks võimalusi inimese abistamiseks. On loodud organisatsioon nimega FEANTSA, kes tegeleb kodutuks jäänud inimestega, see organisatsioon liigitab kodutuid töötuteks ja eluaseme puudumise järgi. Organisatsioon liigitab kodutuks jäämise põhjust kolme aspekti järgi. Selleks on oluline, et inimesel oleks eluruum, mis rahuldaks tema vajadusi, kus ta saaks elada oma perekonnaga. Oluline oleks piisav privaatsus, mis tekitab kodutul soovi osa saada ühiskondlikust elust, ehk siis sotsiaalne osa. Ning oluline on juriidiliselt omada kaitsed ja õiguseid elada antud elukohas. (Eesmetts & Dionysios, 2008)

Koduta naiste osakaal on ajas vähenenud. Aastal 2020 viidi läbi Tallinna Sotsiaaltöö Keskuses kodutute uuring, milles selgus, et koduta naisi oli 180 ehk 28,3%. Meeste number oli aga 457 ehk 71,7%. Enamus kodutud on tänavale sattunud majanduslikel ja perekondlikel põhjustel. Kas siis suhte purunemine, riid, lahutused või perevägivald. Uuringu kohaselt ei ole teada, mis põhjusel inimene kodutuks tegelikult sattus. Üks osa toob põhjuseks sissetulekust ilmajäämise või üürivõlad. Suurem osa kodututest omas siiski sissetulekut, kas siis pensioni, töövõimetuse või palga näol. (ERR, 2021)

Toronto Rahvatervise andmetel on näha, et igal aastal sünnitab Torontos 120 koduta naist. Rasedatele kodututele mõeldud tervishoiuteenuste puudumine suurendab

rasedustüsistuste riski. Normaalne toitumine ja arstil käimine võib seada ohtu koduta naise ja lapse tervise. Rasedate kodutute naiste osas on palju hinnanguid ja häbimärgistamist. (8 Challenges Homeless Women Face Every Day, n.d.)

Paljudel kodututel on probleeme vaimse tervise häiretega rohkem kui kogu elanikkonnal. Umbes 75% kodutud naistest kannatavad ärevuse, depressiooni ja skisofreenia all. Samuti on raske leida kodututel naistel tööd ja kui nad selle leiavad, siis on neil keeruline seda hoida. Ilma tööta on raske kodutusest välja tulla. Samuti on vähene töökogemus suureks miinuseks ja haridus, mõnel kodutul võib olla ka kriminaalne taust või psüühilised häired, inglise keel teise keelena, eluaseme ebastabiilsus, paljud vaimse tervise probleemid, transpordi kulu ja muud põhjused. Kodutud naised seisavad igapäevaselt silmitsi diskrimineerimise ja sotsiaalse tõrjutusega. Sotsiaalne isolatsioon ei ole alati nähtav, kuid paljud kodutuse all kannatavad naised tunnevad, et nad on üksi. Teistega suhtlemine on oluline vaimsele tervisele, kuid tänaval on see keeruline. Samuti on keeruline vanematel naistel, kes tänaval vananevad. Vanemad naised tunnevad ebakindlust, tervise halvenemist ja sotsiaalse isolatsiooni tõttu on nad eriti haavatavad. (8 Challenges Homeless Women Face Every Day, n.d.)

Tihti on kodutuse põhjus partneri poolne vägivald. Kanadas näiteks magab peaaegu igal ööl umbes 6000 naist lastega kodust eemal varjupaigas, kuna kodus ei ole turvaline. Enamasti kui naised kodudest lahkuvad vägivaldse kaaslase tõttu, siis võib olla keeruline leida endale uut stabiilset kohta kus elada, kui selleks puuduvad ka rahalised vahendid. Uuringute kohaselt on tõestatud, et koduvägivalda kogenud naised on depressioonis ja neil on PTSH. (8 Challenges Homeless Women Face Every Day, n.d.)

Aastast 1991 on kodutus muutunud Eestis sotsiaalseks probleemiks, selle jaoks on tekkinud erinevad varjupaigad, et seda leevendada. Kuigi Eesti elatustase võib tunduda kõrge, siis tegelikult on Eestis majandusraskused olnud üheks kodutuse põhjuseks koos teiste sotsiaalsete probleemidega nagu alkoholism. Antud lõputöö on läbiviidud kvalitatiivsel meetodil, et mõista kodutuid naisi paremini ning aru saada, mis on kodutud naiste vajadus tavaellu naasmiseks? Sellest tulenevalt on lõputöö:

eesmärgiks analüüsida naiste kodutuks jäämise põhjuseid ning tavaellu naasmise võimalusi Eestis. Eesmärgist tulenevalt koosneb lõputöö neljast peatükist ning on püstitatud kolm uurimisülesannet:

1. Selgitada kodutust kui nähtust ja kodutute naiste problemaatikat süsteemiteooriast ja kommunikatsiooniteooriast lähtuvalt.
2. Analüüsida naiste kodutuks jäämise põhjuseid.
3. Selgitada Eesti kodutute naiste võimalusi tavaellu naasmiseks.

Lõputöö koosneb neljast peatükist, mis omakorda on jagatud alapeatükkideks. Esimene peatükk käsitleb kodutuse süsteemiteooriat ja kommunikatsiooniteooriat, mida uurivad erinevad teoreetikud süsteemi-ja kommunikatsiooniteooriast lähtuvalt. Teises peatükis kirjeldab autor kodutute naiste hoolekannet, millises olukorras on nad Eestis ning millised võimalused neil on naasta tavaellu. Kolmandas peatükis valis autor metoodika, andmete kogumi- ja analüüsimeetodi. Annab ülevaate oma valimist ning neljandas peatükis autor selgitab ja analüüsib kogutuid andmeid.

1 KODUTUS KUI NÄHTUS LUHMANNI SOTSIAALSETE SÜSTEEMIDE TEOORIAST LÄHTUVALT

Autor selgitab esimeses peatükis eesmärgist lähtuvalt, mis on kodutus ja mis põhjusel naised on jäänud kodutuks. Samuti kasutab autor sotsiaalsete süsteemiteooriat ning lähtub esimesest ülesandest. Autor vaatab statistikat ning uurib kuidas on erinevad riigid kodutusega toime tulnud. Samuti seda, kuidas erinevad oma probleemide poolest kodutud naised. Kodutud ei suhtle kohaliku omavalitsusega ja sealt tulevadki nende peamised põhjused, miks nad ei saa abi.

Luhmann jaoks sotsiaalne süsteem toimib autonoomselt vastavalt sisemistele reeglitele ja toimimisloogikale, ilma et seal oleks vaja teadvustada mõtlemist ja juhtimist. Sotsiaalne süsteem on ajutine, see ei kesta pikalt. Luhmanni teooria rõhutab, et sotsiaalsed süsteemid on omavahel seotud ning üksikisikute käitumist ja olukorda mõjutavad mitmed erinevad süsteemid ja nende omavahelised suhted. Seega võib kodutuse nähtust mõista mitmetahuliselt, arvestades erinevate sotsiaalsete süsteemide mõju ja nende vahelisi suhteid. Süsteemid räägivad erinevat keelt, ei saa rääkida süsteemist kui tervikust. Iga sotsiaalne süsteem omab oma spetsiifilist keelt, mida kasutatakse kommunikatsiooniks ja informatsiooni vahetamiseks selle süsteemi raames. Teoreetik rõhutab, et erinevate sotsiaalsete süsteemide vaheline kommunikatsioon on keeruline ja erinevad süsteemid kasutavad enda keelt, mis võib teistele süsteemidele olla keeruline mõista. Erinevad sotsiaalsed süsteemid toimivad iseseisvalt ja neil on oma spetsiifiline sisemine dünaamika ja keel, mis mõjutab suhtlust ja koostoimet teiste süsteemidega. Luhmanni teooria kohaselt kõik süsteemid toimisid omaenda sisemise loogika ja reeglite alusel, sõltumata väliskeskkonnast. (Luhmann, Sotsiaalsed süsteemid, 2009)

Tuleb rõhutada, et süsteemiteooria annab ühemõttelise prioriteedi kommunikatsioonile ühiskonna, organisatsioonide ja suhtluse kontseptsioonis. Inimesed on süsteemiteoorias kõrvale jäetud ning tähelepanu on suunatud kommunikatsioonile. Seega on inividid mõtlejad ja elavad inimesed kõrvale tõrjutud "keskkonna" positsioonile kommunikatiivsete süsteemide jaoks. Seega muutub analüütiline probleem selleks, kuidas inimesi või konkreetseid inimeste aspekte muudetakse kommunikatsiooni poolt oluliseks. Eesmärk on määratleda, kes on olulise toetuse vajadusega kodutu, tuginedes organisatsioonide kirjeldustele. Kas kokkusobimatute KOVide vahelised konfliktid võivad selgitada koostöö ja kooskõlastamise probleeme erinevate heaolu uuringute vahel? Me näeme heaolu uuringuid kommunikatsiooni süsteemidena, mis osaliselt konstrueerivad end süsteemi/keskkonna eralduste abil. See tähendab, et organisatsioon konstrueerib oma identiteedi läbi organisatsiooni keskkonna sisemiste konstruktsioonide. Keskkonna kirjeldus on seega

samal ajal enese kirjeldus. Küsimus on selles, kuidas heaolu uuringud loovad end selliste süsteemi/keskkonna konstruktsioonide abil? (Villadsen, 2007)

Tuleb mainida, et Luhmanni ühiskonna teooria peamised teoreetilised suunad on sotsiaalsüsteemide teooria, sotsiaalse diferentseerumise teooria ja sotsiaalse evolutsiooni teooria. Ajalooliselt tuleneb süsteemiteooria mõiste lühikese kirjeldusena peamiselt asjaolust, et Luhmanni töö sai palju avalikku tähelepanu, kuna seda tajuti Jürgen Habermase tööga vastandlikuna (vt Habermas & Luhmann, 1972), ning peamine erinevus nende kahe vahel oli alati rohkem seotud ühiskonnas sotsiaalsüsteemidele omistatud rolliga kui sotsiaalse diferentseerumise teooriaga (rääkimata sotsiaalsest evolutsioonist, millest Habermase töös peaaegu üldse ei räägita). (Albert, 2016)

Kodutuse käsiraamat on raamat, mis selgitab kodutuse süsteemset teooriat. Walker räägib oma raamatus erinevatest tasemetest, miks inimene võib sattuda kodutuks. Walker viitab, et indiviidi tasandil hõlmab kodutuks jäämist vaimsed probleemid, sõltuvused, töökaotus, perekonna konfliktid ja teised põhjused. Siiski on see vaid väike osa suurest põhjusest, kuid siiski olulised põhjused. (Walker, 2003)

Walker analüüsib ka seda, kuidas perekonna dünaamika on seotud kodutuse tekkega või kas see on üks põhjus selle süvenemisel. Lagunenud perekond, purunenud suhted ja tugivõrgustiku puudumine võivad mängida rolli kodutuks jäämisel. Perekonna olemasolu on suur tugi inimesele, mis võib päästa teda kodutusest. (Walker, 2003)

Suur osa on ka kogukonnal, rõhutab Walker. Kuidas kohalik omavalitsus mõjutab inimesi. Kuidas inimesi tõestatakse ja mõistetakse. Piiratud võib olla juurdepääs meditsiinile, haridusele, töövõimetusele ja taskukohasele eluasemele, see kõik võib mõjutada kodutuse riski. Kogukonnad ja kohalikud omavalitsused peaksid olema toetavamad, leiab Walker. (Walker, 2003)

Ühiskonna tasand on Walkeri jaoks oluline analüüsi koht. Sotsiaalsed, majanduslikud ja poliitilised tegurid võivad süvendada ja mõjutada kodutust. Ebavõrdne sissetulek, tööpuudus, diskrimineerimine, ebapiisav sotsiaalne kaitse, puudub võimalus soetada taskukohane elamine need on märkimisväärsed seisukohad, mis võivad olla ühed olulisemad kodutuse põhjused. Walkeri teooria kohaselt on vaja teha muudatusi süsteemis ühiskonnas, et vähendada kodutuse riski ja pakkuda paremaid võimalusi neile, kes on juba kodutuks jäänud. (Walker, 2003) Luhmanni süsteemiteooria mainib suhtlemist ja kommunikatsiooni süsteemi olulise osana. Selle teooria kohaselt võib kodutute naiste olukorda uurida nende suhtluse kaudu abistajatega, teenuseosutajatega, teiste kodututega, peredega ning kohalike omavalitsustega. Kommunikatsioonil on suur roll süsteemide vaheliste suhete kujunemisel ja toimimisel. Kodutus võib Luhmanni teooria

kontekstis käsitleda ka kommunikatsiooni puudumise või katkemise tagajärjel tekkinud häirena sotsiaalsetes süsteemides. Näiteks võib kodutus olla seotud majandussüsteemi toimimisega, kus inimestel võib olla keeruline tagada endale eluase majandusraskuste tõttu. Samuti võib kodutus olla seotud sotsiaalteenuste süsteemiga, kus puudub piisav toetusvõrgustik kodututele inimestele nende olukorra parandamiseks. (Luhmann, Sotsiaalsed süsteemid, 2009)

Tuues süsteemiteooriatesse erinevad teoreetikud, siis kõige paremini puudutab Walker süsteemiteooriat kodututega seoses. Kodutud seisavad palju silmitsi diskrimineerimisega ning enese alavääristamisega. Ometigi on suutnud intervjueritavad naised säilitada oma väärikuse ning püüdnud siiski parema elu poole. Süsteemiteooria peegeldab hästi seda, millise süsteemiga on tegu meie ümber, kuidas mingeid eluvaldkondi aidatakse ja mida inimestest mõeldakse ning kuidas nendesse suhtutakse.

1.1 Kodutus ja kommunikatsiooniteooria

Autor lähtub Luhtmani kommunikatsiooni teoriast, kus püüab välja selgitada, mida ta uuris ja miks kodutud ei suhtle ametnikega või kus on see takistus, et nad ei saa ametnikega ühendust või ei leia nendega sama keelt.

Luhmanni arvates ei ole inimene põhiliseks elemendiks vaid oluline on kommunikatsioon. Kommunikatsioon on kõigi süsteemsete süsteemide alus. Inimesed suhtlevad üksteisega sõnalisel teel kui ka kirjutamise teel. Luhmanni jaoks põhinevad kõik sotsiaalsed süsteemid kommunikatsiooni teooria alusel. Kommunikatsiooni jaoks on see mis toimub väljaspool, milline informatsioon on tähendusrikas ja milline mitte. (Karin, 2008)

Kommunikatsiooni võib olla keeruline mõista, sest meie öeldud võib mõista erinevalt, siin kohal on oluline, et info mida me edastame oleks õige. Kodutud naised võivad suhelda erinevate ametnike ja inimestega ning luua seeläbi erinevad arusaamad. Tihti on nii, et ametnikud räägivad ameti keelt ning kodutud ei saa kõikidest sõnadest aru ja seal tekivad kommunikatsiooni häired. Iga inimene saab ühest lausest erinevalt aru. Kommunikatsiooniga peab mõtlema, mida ja kellele sa öelda tahad. Kodututega tuleb kindlasti valida ka sõnu, kuidas end väljendada, et nad mõistaksid kõige lihtsamal viisil sõnu, mis neile räägitakse. Kommunikatsiooni käsitletakse kui kolme erinevat vaatenurka, üks on see, mida inimene välja ütleb, teine on see, kuidas kodutu sellest aru saab ja kolmandaks see mida ta sellest vastu võtab. Ühiskonnas ei vasta kommunikatsioonile miski, sellepärast on ka kommunikatsioon probleemine. Kommunikatsioonis tuleb siiski

tähele panna, kellele on see jutt suunatud, milline see inimene on kellega sa räägid ja sellega seoses tuleb valida ka õige kõneviis. (Luhmann, Sotsiaalsed süsteemid, 2009)

Põhielement on kommunikatsioon – kui "väljenduse, informatsiooni ja mõistmise" ühtsus. Kommunikatsioon võimaldab kodututel naistel luua suhtlusvõrgustikke, mis võivad pakkuda neile toetust ja ressursse. See võib hõlmata suhtlust teiste kodututega, tugirühmadega, sotsiaaltöötajatega. Luhmanni järgi võivad need suhtlusvõrgustikud mõjutada kodutute naiste võimet toime tulla oma olukorraga ja leida väljapääsu kodutusest. Iga sotsiaalne süsteem koosneb arvukatest tähenduslikest kommunikatsioonidest. Lisaks on ühiskond võimalik ainult seal, kus on võimalik kommunikatsioon. Luhmann väidab seetõttu, et kommunikatsioon on ühiskond ja ühiskond on kommunikatsioon. Kommunikatsiooni saab pidada sotsiaalsüsteemide tegevuste hindamise põhiüksuseks. Vastavalt Luhmannile on kommunikatsioon pidev, katkestamata jätkuv toiming, mis ennast taastoodab. Kommunikatsioonioperatsioonide pidevate kõrvutamiste kaudu ("kommunikatsioon kommunikatsioonist") arenevad lõpuks sotsiaalsüsteemid. Seega ei ole sotsiaalsüsteemid stabiilsed, seisvad struktuurid – süsteemid koosnevad pigem mitmekesisusest "sündmustest", mis kergesti muutuvad. (Clemens, 2012)

Kommunikatsioon on väga suur osa inimsuhetes, ilma selleta on raske toimida. Kõik meie elu ja meie ümber põhineb kommunikatsiooni najal.

1.2 Kodutus ja selle põhjused

Tüüpilised kodutuse põhjused on: tööpuudus ja vaesus, ränne, vananemine, terviseprobleemid, suhte purunemised, taskukohase eluaseme puudumine üürimiseks ja müügiks, ebapiisav toetus hooldusasutustest, haiglatest, vanglatest või muudest avalik-õiguslikest asutustest lahkuvatele inimestele. Kodutute inimeste oodatav eluiga võib väheneda, tekkida terviseprobleemid, diskrimineerimine, isolatsioon ja tõkked juurdepääsul põhilistele avalikele teenustele ja hüvitistele. (European Commission, 2018).

Kodutust on Eestis uurinud sotsiaalteadlane PhD Jüri Kõre. Kodutuse definitsiooni järgi on Eestis kodutu see, kes elab välistingimustes, elavad ajutistes kohtades, kasutavad sotsiaalteenust ööbimiseks, elavad varjupaikades, sugulaste ja tuttavatae juures või muudes majutusasutustes. (Tallinna Sotsiaaltöö keskus, 2012)

2005. aastal töötas ETHOS tüpoloogია välja kodutuse neli allkategoriat. Peavarjuta isik kasutab ajutist varjupaigateenust või elab tänaval. Koduta isik kasutab

sotsiaalmajutusasutuse või varjupaiga teenust. Inimene kellel puudub juriidiline kaitse eluruumi kasutamiseks- elukoht ei ole kindel, sest see ei kuulu temale, teda võib ohustada perevägivald või väljatõstmine. Isik, kelle eluruum on ebakvaliteetne- ta elab mitte ettenähtud ruumis, ruumis mis on elamiskõlbmatu ja seal on palju inimesi. (Kõre, Kask, & Tint, 2017, lk 39-51)

1.3 Kodutuse leevendamise meetodid maailmas ja Eestis

Soome lähenemine on „Eluase ennekõike“ inimestele, kes seda kogevad. 2007. aastal võeti kasutusele plaan pakkuda alalist eluaset, mis muudab tervise- ja sotsiaalprobleemide lahendamise palju lihtsamaks. Kodututele inimestele antakse alaline eluase tüüpilise üürilepingu alusel, mis võib ulatuda iseseisvast korterist kuni pideva toetusega elamuplokini. Üürnikud maksavad üüri ja neil on õigus saada eluasemetoetust. Seejärel saavad nad olenevalt sissetulekust panustada saadud tugiteenuste kuludesse ja ülejäänu katavad kohalikud omavalitsused. (Lorenzo, 2023)

Jaapan toetab kogukondi, kes kogevad kodutust, pakkudes ajutisi eluasemeid ja töönõustamist, et vähendada aastate jooksul kodutute arvu. COVID-19 pandeemia ajal pakkusid suurima kodutuse määraga linna Tokyo võimud majutust vabades hotellides. Jaapani valitsus korraldas nendele isikutele koolitusi, stiimuleid, et julgustada ettevõtteid neid töötajatena palkama, subsideeris eluaseme üürivõimalusi ja rakendas otsest toiduabi. (Lorenzo, 2023)

Taanis on kodutust kogevate inimeste osakaal alla 0,1 protsendi, kuna nad rakendavad sama "eluaseme esmajärjekorras" poliitikat nagu Soome. Selle poliitika eesmärk on aidata inimesi, eriti noori, tänavatelt eemal hoida. Taani seab seda tüüpi poliitika esikohale ja seab nende rahastamise prioriteediks. Näiteks andsid nad nendele kogukondadele oma surnuaiad ja palkasid vabatahtlikke, kes kavandavad infrastruktuuri, millest saavad kasu kodutud inimesed. (Lorenzo, 2023)

Järgmine riik, kuhu USA võiks vaadata, on Singapur. 1960. aastal panid Lee Kuan Yew ja Rahva Tegevuspartei (PAP) kokku elamu- ja arendusnõukogu, et ehitada viie aasta jooksul 51 031 uut elamut. See kandus üle tänapäeva Singapuri, kus valitsuse ehitatud majad on paljude elanike jaoks piisavalt taskukohased. Suurem osa elanikkonnast omab oma kodu ja enamik neist elab valitsuse ehitatud elamutes. (Lorenzo, 2023)

Viimane, kuid mitte vähem oluline, Kanada. 2009. aastal viis Kanada Alberta ellu projekti, mille käigus anti kodututele inimestele kümneks päevaks ajutine peavarju, enne kui

valitsus neile alalise eluaseme pakkus. Kanada valitsus rakendas seda, et testida ja näha, kas ajutine eluase on nii jätkusuutlik, kui nad ennustasid, enne kui nad teatasid oma jõupingutustest kodutuse kaotamiseks. See plaan annab rahaliselt mõttekaks, kuidas riigid saavad raha säästa, andes kellelegi elamispinna. (Lorenzo, 2023).

Eestis puudub konkreetne strateegia kodutuse probleemi lahendamiseks, kuid siiski on laiaulatuslikud strateegiad vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse, mis kõige tähtsam on heaolu, käsitlemiseks arengukava aastateks 2016-2023 ning laste ja perede arengukava 2012-2020. Nende strateegiate selgesõnaline eesmärk on ennetada ja vähendada vaesust ja sotsiaalset tõrjutust, kuid kaudselt aitab see ennetada ka kodutust ja eluasemega tõrjutust. Samuti on Eesti energiamajanduse arengukava pikemaajalised eesmärgid seotud eluaseme puuduse ennetamisega. (Masso & Laurimäe, 2019)

Peamised tugiteenuste liigid on turvakodud, kodutute päevakeskused, eluruumide ja turvakodude pakkumine inimestele, kes vajavad turvalist keskkonda. Peamised ennetusteenused on toimetulekutoetus, eluasemetoetus ja võla nõustamisteenus. Vanglast vabanenutele osutatakse taas sisenemisteenust. Sotsiaalhoolekande seadus sätestab sotsiaalteenuste osutamise üldpõhimõtted, kuid abi andmise korra otsustab ja korraldab kohalik omavalitsus. (Masso & Laurimäe, 2019)

Põhja- Ameerikas kasutatakse eluaseme põhist lähenemist. Organisatsioonis on kaks teenust, mis on suunatud eluasemele ja alkoholisõltlastele. Ameerikas kirjeldatakse eluaseme põhist lähenemist nelja moodi: üksinda elamine, pikaajaline üürisuhe, vaimse- ja sotsiaalprobleemidega toimetuleku toetus, resotsialiseerimiseks ettevalmistatud teenustest loobumine. Ameerika eeskujul on järginud nii Kanada kui ka Austraalia. Kuid siiski tuleb mõelda eluaseme põhise lähenemise juures mõnele asjale: kas Ameerikas saavutatu on Euroopas tehtav, kas seda mudelit saab rakendada kõigi pikaajaliste kodututega ja kas ühe mudeli kasutamine ei kahjusta teiste mudelite arengut ja kasutust? (Kõre, Kask, & Tint, 2017, lk 39-51)

2014. aastal analüüsi pool struktureeritud intervjuuga kolme Eesti suurimat omavalitsuse hulka kuuluvat linna Pärnu, Tallinna ja Tartut, kus kasutatakse kodutute rehabilitatsiooni mudelit. 2015. aastal viidi läbi teine uuring. Kolme astmelist rehabilitatsioonimudelit kasutatavates omavalitsustes läbi viidud intervjuu näitab, et on toimunud muutuseid. Pikaajalisi kodutuid on rohkem, sõltuvuse, vaimse tervise või meditsiinilise probleemidega inimesi on rohkem. Kasvab hulk ka nende isikute seas kes on ise olnud koduomanik või kelle perekonnaliige on olnud koduomanik. Ajutised öömajad on muutunud pikemaajaliseks elukohaks. Ressursside puudumise tõttu suunavad spetsialistid oma tähelepanu ennekõike lühemat aega olnud kodututele, lootes, et nad resotsialiseeruvad,

Samuti võib koduta inimesel olla erivajadusi mida ei ole võimalik muuta. (Kõre, Käsk, & Tint, 2017, lk 39-51)

Kliendil on võimalik liikuda varjupaigast sotsiaalkorterisse jättes vahele sotsiaalmajutusüksuse, kuid see on väga suur erand. Kõige olulisem on, et isik suudab oma eelarvet ise kontrollida, suudab arvestada kolmandate isikutega ja omad töökohta. Kodutute teenuskorralduses on vajalik: varjupaik, koht kus iseseisvat elu alustada ja kus on toetus, neile kes ise hakkama ei saa. (Kõre, Käsk, & Tint, 2017, lk 39-51)

Eestis olles on keeruline kodutust leevendada, kuna on igapäevaselt palju erinevaid majanduslike ning poliitilisi probleeme, mis seda mõjutavad. Oluline oleks luua parem süsteem ja turvalisem keskkond, kus kodutud öömaja saavad. Vaadates riike meie ümber, siis Eestil on palju õppida erinevatelt riikidelt.

2 KODUTUD NAISED

Antud peatükis autor räägib kodutud naiste elust ja põhjustest. Samuti puudutab autor kodutute hoolekannet ning vaatab ka olukorda Eestis. Autor uurib, milline on statistika Eestis ning millised on kodututel naistel võimalused naasta tavaellu.

Kuigi on palju põhjusi, miks naised võivad kodutuks jääda, on peamised tegurid inimeste vahelise vägivalla, soolise ebavõrdsuse ja häbimärgistamise ümber. Koduvägivald on naiste seas peamine kodutuse põhjus. Ligikaudu iga neljas kodutu naine on kodutu peamiselt koduvägivallaga seotud kogemuste tõttu. Safe Housing Partnerships andmetel jääb 38 protsenti kõigist perevägivalla ohvritest mingil eluperioodil kodutuks. Paljudel väärkohtlemise üle elanutel puudub tugev tugisüsteem, millele nad saaksid tugineda ja seetõttu peavad nad otsima toetavaid taskukohaseid eluasemeid ja tervishoiuressursse riiklikelt asutustelt või organisatsioonidelt. Seoses stereotüübiga, et kodutute elanikkond koosneb peamiselt meestest, jäetakse kodutuse käes vaevlevad naised üldiselt tähelepanuta. See tähendab, et eristuvad olukorrad, millega varjuda naised tänavatel toime tulevad, jäävad tähelepanuta. (Why Do Women Experience Homelessness?, 2021)

On tõendeid, mis näitavad, et kodutuks võivad jääda naised, kes töötavad ja ka neid kes ei tööta. Töötavate naiste kodutuse põhjus võib olla krooniline terviseprobleem neil endal või nende pereliikmel. Sellest tingituna hoolitsemine teiste või enda eest võib lõppeta sellega, et naistel pole võimalik edasi töötada ja nad ei ole võimelised majutuse eest maksma. Kahjulikest suhetest lahkumine on samuti üks teguritest töötavale naisele, et sattuda kodutuks. Mittetöötavate naiste probleemid tunduvad olevat keerulisemad ja hõlmavad sageli lapsepõlvetraumat, uimastite tarbimist ja kuritegevust. Kodututel emadel on minevikus olnud raske füüsiline ja seksuaalne väärkohtlemine, kellest üks kolmest kogeb lapsepõlve seksuaalset väärkohtlemist. Naised, kes on lapsepõlves väärkohtlemise ohvriks langenud, langevad suuretõenäosusega tulevikus uuesti. Traumakogemused ja väärkohtlemine võivad olla suureks kodutuse vallandajaks. (Phipps, Dalton, Maxwell, & Cleary, 2018)

Kodutud naised kirjeldavad, et nad tunnevad end perekonna sidemeteta reedetuna ja kogu perekonna poolt väärkoheldud. Seevastu naised, kes kogesid lapsepõlves väärkohtlemist, kuid polnud kunagi olnud kodutud, teatasid, et tunnevad end armastatuna, kaitstuna. Isegi kui võrrelda madala sissetulekuga naistega, on kodututel naistel sagedamini esinenud agressiivset seksuaalkäitumist, rohkem perekondlikke raskusi kasvamisel ja neil on suurem psühholoogilise stressi tase. Kuigi esmane kodutuks jäämine võib olla vägivalla või perekonfliktide tagajärg, on kodutuks jäämise mõjul negatiivne mõju naiste ja nende laste heaolule ja vaimsele tervisele ning see võib kaasa aidata hilisematele kodutuse

kogemustele. Lisaks sellele, et trauma on kodutuse esile kutsuv tegur, on kodutuks jäämine ja kodutuks olemine omaette traumaatiline kogemus. Kodu kaotus koos eelneva trauma ja varjupaigatingimustega võib viia suure psühholoogilise stressini. Vaimse ja füüsilise tervise probleemid Kodutuse ja psühholoogilise stressi vahel on tugev seos. Nii vaimse kui ka füüsilise tervise probleemide esinemissagedus on suurem kodutute naiste puhul elanikkonnast, sealhulgas depressioon, ärevus ja ainete tarbimine, samuti astma, kõrge vererõhk, nahaprobleemid, günekoloogilised probleemid ja hamba ravi probleemid. Lisaks on stabiilne eluase esmane tervisenäitaja, kusjuures kodutus või eluaseme ebastabiilsus halvendab tervisenäitajaid ja on oluline tervise sotsiaalne määraja. (Phipps, Dalton, Maxwell, & Cleary, 2018)

Kodututel naistel diagnoositakse elu jooksul ainete tarvitamise häireid, afektiivseid häireid, ärevushäireid, traumajärgset stressihäiret (PTSD) ja skisofreeniat sagedamini kui stabiilselt elatud naistel. Need vaimse tervise probleemid võivad olla mitme suunalised. Kui suur osa kodututest kogeb kroonilist vaimuhaigust, siis need, kellel pole vaimuhaigust, võivad taluda eluolusid, mis simuleerivad haiguse esinemist või põhjustavad vaimse tervise probleemide teket. (Phipps, Dalton, Maxwell, & Cleary, 2018)

Kodutu naine on raske olla, sest üks suurimaid väljakutseid on menstruatsioon. Menstruatsioon on kallis naistele ja kui sa oled kodutu, siis sissetulek on limiteeritud. Tihti on naistel valida, kas osta süüa või hügieeni tarbeid. Paljud naised leiavad alternatiive sokkide, kilekottide, taskurättide või mõne muu asja, kuid see on ohtlik ja see võib põhjustada infektsiooni. Tänavad on ohtlikud kohad, eriti just kodututele naistele. Tänaval naised puutuvad kokku rohkem psühholoogilise, seksuaalse ja emotsionaalse vägivallaga, kui naised, kes elavad oma kodus. (8 Challenges Homeless Women Face Every Day, n.d.)

Naised olid kodutud 19. ja 20. sajandil, mitte lihtsalt alles 20. sajandi lõpul tekkimas, kuid nad jäid nähtamatuteks, kuna nad kasutasid peamiselt erinevaid ainult naistele mõeldud teenuseid, mis polnud tavaliselt ametlikult määratletud kodutute teenusteks. Selle asemel, et kasutada avalikult pakutavaid ajutisi kambritoake või eraviisiliselt pakutavaid majutuskohi, mis pakkusid ühist elamistüüpi majutust, kasutasid naised mitmesuguseid muid kohti, sealhulgas kloostrid, varjupaigad ja hullumajad. Näiteks 1965. aastal, kui uurijad tegid uuringu kogumajutuse pakkuvate majutusasutuste, hostelite ja varjupaikade kohta kodututele Inglismaal, Šotimaal ja Walesis, leidsid nad 32 000 voodikohta meestele ja ainult 2600 naistele (National Assistance Board 1966). Keskmiselt keskendudes majutusteenustele, mis olid ametlikult määratletud kui "kodutute teenused", jõudsid uurijad ja loendajad järeldusele, et enamus neist, keda peeti kodutuks, olid mehed. Seetõttu jäid naised suhteliselt märkamatuks uurimismetoodikate tõttu, mida kasutati kodutute loendamisel. (Mayock & Bretherton, 2016)

Kodutud naised on erinevatel põhjustel varjupaigas. Pole kindel, et varjupaika jõudes nad räägivad üldse sellest põhjusest, miks nad sinna sattusid. Võib juhtuda, et on palju häbiväärset ning nad ei soovi, et keegi sellest teada saab. Üksikud naised võivad sattuda suure tõenäosusega kodutuks kuna mingil hetkel nende vanuse ja tervise seisund võib muutuda ning nad ei ole võimelised enda eest hoolt kandma.

2.1 Kodutute hoolekanne

Sotsiaalhoolekande seaduse alusel on hoolekanne iga omavalitsuse üksuse korraldatav teenus koduta inimesele. Kohalik omavalitsus peab tagama majutus teenuse kodutule, kellel puudub võimalus elada isiklikus eluruumis. Teenusel olevatele inimestele ei saa alati tagada kõike, mida nad vajada võivad, kuid peamised asjad nagu toit, eluase ja pesemisvõimalused on tagatud. Arusaamaks, mis teenuseid kodutu vajab on vaja uuendatud andmeid, selle alusel on võimalus teha süsteemis muudatusi, et tagada kodutule vajaminevad teenused. Andmeid uuendatakse iga 10.a tagant, millega püütakse saada ülevaadet, kas olemasolevad teenused on kodutule inimesele asjakohased. Teenuse valimisel tuleb kindlaks teha kodutu tervislik seisukord, et mõista, mida talle pakkuda on võimalik ja kas ta on üldse õiges asutuses. (Peeker, 2020)

2.2 Kodutuse olukord Eestis

Eestis on tehtud statistikaametil 2022 aasta uuring, kui palju on kodutuid kokku. Hinnanguliselt on kodutuid 1060. 73% on mehed ja 27% naised, meeste ja naiste keskmine vanus on 52. Meestel 53 ja naistel 50 aastat. Koduta inimeste rahvuseid Eestis on 52% vene, 38% eesti ning 9% muud rahvust. Samuti on nende seas ka 9% alaealisi. Iga viies varjupaiga elanik on pensioniealine. Rahvaloenduse järgi mis tehti 2021 aastal, elas kõige rohkem kodutuid Harjumaal- umbes 829 ja neist Tallinnas 594 inimest. Ida-Virumaal elas 92 neist Narvas 62. Läänemaal oli koduta inimesi 46 ja Tartumaal 26 neist 12 Tartu linnas. Enamuses maakondades oli koduta inimesi alla 10. (Raadik, 2022)

Pealinna lehel kirjutab, et 2023 aasta detsembris oli vaid Tallinnas kodutuid 827, kuid neid tuleb juurde. Kuigi räägitakse, et öömaja purjus inimestele ei pakuta ning päeval ajal tuleb varjupaigast õue minna, siis tänasel päeval see enam paika ei pea. Halbade ilmadega ning liikumispuudega inimesi tänavale ei aeta. Kodututel on võimalus kasutada ka päevakeskust, kus saavad viibida. Samuti on teadaolevalt andmeid, et tänavakodutuid on umbes 60 inimest. Neist öömajja jõuavad vähesed. Kui muidu on olnud nähtus, et

kodutusest on võimalik välja tulla, siis viimasel ajal on näha, et see on pöördunud ning kodutute sekka on tulnud üha enam noori, 35 aastaseid inimesi. Kui eakatel võib olla kodutuse põhjus dementsus või mõni muu mälu probleem, liikumispuue või alkohol, siis noortel on hoopis teised tervisehädad. Suur osa tervise häiretest on psüühika probleemid. (Kröönström, 2023)

Tänase hetke seisuga on uuem statistika puudu, mis puudutab kodutust Eestis ja kodutuid naisi. Kindlasti on kodutuid naisi keda statistikasse pandud ei ole, kuna nad elavad tänaval. 2024a on majanduses väga raske olnud ning see on kindlasti üks peamine põhjus, miks Eestis palju kodutuid mehi ja naisi on. Viimasel ajal tuleb palju uudiseid selle kohta, kuidas keegi jälle oma tööst ilma jääb ning see suurendab ka kodutust. Samuti on tõusnud eluaseme üürihind ning ostmine on peavõimatu selliste palkade juures.

2.3 Kodutute naiste võimalused tavaellu naasmiseks

2019. aastal viidi läbi uuring, kus uuriti kodutute võimalust resotsialiseeruda. Oli inimesi kellel oli piiratud teovõime ja ka neid kes olid vanad ja peredega. Nende abistamisele pani oma abikäe ka sotsiaalkindlustusamet, lastekaitsetöötajad, haiglad, erihoolekande spetsialistid jt partnerid. Uuring viidi läbi Tallinna Sotsiaaltöö Keskuses. Tuli tõdeda, et abivajavaid inimesi on erinevaid. Tallinna Sotsiaaltöö Keskus töötas välja süsteemi, kuidas aidata inimesi, kes vajavad abi. Ennetavalt loodi mitmeid teenuseid, mis võiks kodutuid aidata. Lisaks teenustele on olemas palju teisi tugiteenuseid, millele kodutud saavad loota. Üks oluline teenus on võlanõustamine, kuhu kodutuid julgustatakse minema. Eestis on alustatud antud teenusega aastast 2006. Paljud majutus teenused sõltuvad inimese abivajadusest, milline on tema füüsiline seisund. Parema tervisega inimene saab asuda elama ühiselamusse, kus tal on võimalus suurel määral iseseisvaks eluks. Vahel võib juhtuda, et kodutu eirab majutusasutuse reegleid ja ta suunatakse tagasi sotsiaalmajja või varjupaika. (Piirsalu, 2020)

On olnud juhtumeid, kus klient jõuab resotsialiseerumisest tagasi algusesse. Antud uuring viidi läbi Tallinnas kaheksas erinevas üksuses. Resotsialiseeruda on viimastel aastatel kodututel keeruline, kuna neil on palju vaimse tervise probleeme. Ometi saab iga klient endale sobiva teenuse. Üsna keeruline on resotsialiseeruda inimestel kellel on erinevad sõltuvus probleemid. Tavaellu naasmise protsent jääb 2019. aastal siiski väikseks, kuid need, kes täidavad resotsialiseerumise eesmärgi saavad ühekordse toetuse elupinna üürimiseks, kus on nii sissemakse raha kui ka tagatiraha. Uuringus oli palju neid, kes teadvustasid endale oma rahalist seisu ja ka neid kelle olukord lubas neil tavaellu liikuda.

Kuid paljud lastega pered ei julge tavaellu naasta, kuna neil puudub rahaline vahend, et endale suuremat pinda üürida, hoolimata sellest, et nad käivad tööl. (Piirsalu, 2020)

Keerulistest probleemidest on hea aru saada ning neid mõista, kuid siiski on palju tegureid, mis takistavad kodutusest edukalt välja tulla. Nende hulka kuuluvad kirjeldavad uuringud, mis uurivad füüsilise või vaimse tervise probleemide esinemissagedust, ainete kuritarvitamise probleeme ning traumade ajalugu ja üksikasju. Naistel on tugevad küljed ja tulevikulootused, mis võivad olla kasulikud kodutusest vabanemisel. Hoolimata varasematest traumeerivatest kogemustest saavad kodutud naised või need, kes on varem olnud kodutud, tuvastada isiklikud tugevused, mis on aidanud neil ellu jääda. Nende hulka kuuluvad uhkustunne, iseseisvus, vastupidavus raskustele, toimetulekuoskused, positiivne väljavaade isegi raskete minevikusündmuste kirjeldamisel, sihikindlus, lootus ja väärtustatud enesetunne, ellujäämisinstinkt, mis loob soodsa pinna kodutusest välja rabelemiseks ja taas iseseisva elu alustamiseks. Inimeste vahelised tugevad küljed võivad olla eriti olulised sidemete loomisel ja sobivate tugevate väljatöötamisel, et oleks võimalik kodutusest lahkuda. Sellised tegurid nagu valmisolek abi paluda, pühendumine olulistele isiklikele suhetele, soov ja oskus kasutada tuge oma eesmärkide saavutamiseks, kodutute naiste tugevateks külgedeks on peetud osalemist laiemas kogukonnas, eesmärgi leidmist teiste abistamisel ja soovi panustada kogukonda. (Phipps, Dalton, Maxwell, & Cleary, 2018)

19. ja 20. sajandi jooksul oli majandus- ja sotsiaalsete surveolude mõjul, eriti taskukohase majutuse pidevate puuduste kontekstis, kodutus on tekkinud nii meeste kui ka naiste hulgas. Siiski olid naiste poolt kodutusest pääsemise strateegiad mitmekesisemad kui meestel ja neil oli kasutada mitmesuguseid naiste põhiseid majutusteenuseid, mis sageli olid korraldatud naiste vooruste ja ühiskonna moraalide kaitsmiseks. Naised jäävad Euroopa ühiskonnas süsteemselt ebasoodsasse olukorda, kuid ideed, et naised võivad märkimisväärses arvus kogeda kodutust, pole kunagi tõsiselt uuritud. Arvatakse, et põhjus võib olla poliitilisel parempoolsusel kellel on kalduvus defineerida kodutust sotsiaalse probleemina, mis on seotud kõrgete tugi vajadustega, mida see võib olla, kuigi selleks on vaja defineerida kodutust ainult korduvate ja pikaajaliste kodutute inimeste mõistes, kes elavad ainult tänaval või varjupaigas. See kalduvus on iseenesest teinud kodutusest enamasti meeste omase nähtusena ja nõrgestanud uurimusi naiste kodutuse kohta. Poliitilisel parempoolsusel on kalduvus kujutada kodutust "isiklike" probleemidena, mitte sotsiaalse kaitse, tervise- ja muude süsteemide ebaõnnestumiste ning eluaseme- ja tööturu tagajärjena. See tähendab, et parempoolsed võivad vältida kodutuse määratlemist, hõlmates sellesse vaeste inimeste ebakindla, üle rahvastatud ja sobimatu eluaseme, mis omakorda võib viia kodutute naiste arvestamata jätmiseni. Naiste kodutuse statistiline teadmine Euroopas on selgelt puudulik. (Mayock & Bretherton, 2016)

Kodututel naistel on võimalus tavaellu naasta, kuid mitmetel põhjustel võib see olla keeruline. Kõigil kodututel on erinevad probleemid ning nende lahendamine võtab teatud aja millest sõltub nende edasine elukäik.

3 LÕPUTÖÖ METOODIKA

Peatükis autor kirjeldab millist strateegiat ta kasutab ja miks, ning annab ülevaate andmete kogumisest. Autor kirjeldab, mis on kodutud naiste motivatsioon, et tavaellu naasta. Paljudel kodututel on probleeme vaimse tervise häiretega rohkem kui kogu elanikkonnal. Umbes 75% kodutud naistest kannatavad ärevuse, depressiooni ja skisofreenia all. Samuti on raske leida kodututel naistel tööd ja kui nad selle leiavad, siis on neil keeruline seda hoida. Kodutud naised seisavad igapäevaselt silmitsi diskrimineerimise ja sotsiaalse tõrjutusega. Sotsiaalne isolatsioon ei ole alati nähtav, kuid paljud kodutuse all kannatavad naised tunnevad, et nad on üksi. Teistega suhtlemine on oluline vaimsele tervisele, kuid tänaval on see keeruline. Samuti on keeruline vanematel naistel, kes tänaval vananevad. Vanemad naised tunnevad ebakindlust, tervise halvenemist ja sotsiaalse isolatsiooni tõttu on nad eriti haavatavad. (8 Challenges Homeless Women Face Every Day, n.d.)

Lõputöö eesmärgiks analüüsida naiste kodutuks jäämise põhjuseid ning tavaellu naasmise võimalusi Eestis. Eesmärgist tulenevalt koosneb lõputöö kolmest peatükist ning on püstitatud kolm uurimisülesannet:

1. Selgitada kodutust kui nähtust ja kodutute naiste problemaatikat süsteemiteooriast kui kommunikatsiooni teooriast lähtuvalt.
2. Analüüsida naiste kodutuks jäämise põhjuseid.
3. Selgitada Eesti kodutute naiste võimalusi tavaellu naasmiseks.

Antud lõputöö on läbi viidud kvalitatiivsel meetodil, et mõista kodutuid naisi paremini ning aru saada, mis on kodutud naiste vajadus tavaellu naasmiseks? Lõputöö eesmärgiks on analüüsida naiste kodutuks jäämise põhjuseid ning tavaellu naasmise võimalusi Eestis. Eesmärgist tulenevalt koosneb uurimine kolmest peatükist ning on püstitatud kolm küsimust:

3.1 Andmete kogumise metoodika

Uurimistöös kasutas autor kvalitatiivset metoodikat, kus ta püüdis saada palju uusi teadmisi, et mõista paremini kodutust, kui inimsüsteemi. Põhimeetodiks on intervjuu. Uuringu eesmärgi täitmiseks ja selle läbiviimiseks püstitas autor eelnevalt ülesanded ning kavandas päeva koos kodutute naistega, mille käigus ta sai loomulikus keskkonnas vaadelda ja analüüsida kodutud naiste elu.

Kvalitatiivse uurimistöö eesmärk on mõista ja seletada sotsiaalset nähtust selle loomulikes tingimustes. See annab ülevaate kodutud naiste kogemusest ja sellest mis tähenduse see kogemus neile ise annab. Autori põhimeetod on intervjuu ja vaatlus, et koguda andmeid. (Õunapuu, 2014). Andmete kogumiseks valis autor intervjuu. See meetod võimaldas teada saada põhjalikult kodutud naiste tunnetest ja emotsioonidest. See meetod aitab teha maailma nähtavaks, sest see on inspireeriv ja loomulik. Autor püüab selle meetodiga kirjeldada tegeliku elu ja tuua avalikkuse ette tõsiasju, mitte olemasolevaid fakte. Samuti püüab teada saada, mida inimesed mõtlevad ja miks nad nii käituvad.

Meetodi eesmärk ei ole saada tulemust, kuivõrd näha protsessi, samuti mõista kuidas kodutud naised kogemustele ja maailmale tähendusi omistavad. Uurimistöö põhineb välistel tingimustel, kodutud naiste igapäevases elus. Kvalitatiivne uurimistöö on avatud küsimustega. Andmete kogumine on avatud.

Kvalitatiivset uuringut kasutas autor kuna soovis avastada ja mõista nähtust ning aru saada inimeste kogemustest ja vaadetest. (Õunapuu, 2014) Lõputöö valimisse kuuluvad kodutud naised, kes elavad varjupaigas. Eelnevalt on kokkulepitud varjupaiga töötajatega ning nad on küsinud kodututelt naistelt nõusolekut uuringus osaleda. Kuna enamus kodutuid naisi on vene keelt kõnelevad, siis nemad uuringus ei olnud nõus osalema, kuna nad ei soovinud sotsiaaltöötaja juuresolekul intervjuud anda ning intervjuueeritaval puudus vene keele oskus. Uuringus on nõus osalema naised, kelle jaoks konfidentsiaalsus ei olnud oluline. Kuigi, et tagada konfidentsiaalsus siis autor ei kasuta töös nimesid.

Andmete kogumise meetodiks valis autor poolstruktureeritud intervjuu kohtumisega mille ta salvestas. See meetod võimaldab hiljem intervjuud kuulata ning analüüsida. Intervjuu läbiviimiseks kasutati telefoni helisalvestus programmi, sest see oli kõige lihtsam ja kiirem viis intervjuu läbiviimiseks ning see tagab ka uuritavate anonüümsuse. Helisalvestus programmis on võimalik intervjuud edasi kerida kiiremini, samuti on võimalik intervjuu pausile panna ja ka tagasi kerida, et uuesti kuulata. Tänu helisalvestus programmile on võimalus kirjutada uuritavate naiste kogemust ning seda analüüsida. Helisalvestuses on olemas pausikohad ja seal on võimalik aru saada, kui uuritavad mõtlevad või soovivad aega, et seda hiljem ka töö autor saab välja tuua. Samuti on autoril võimalik intervjuu põhjal tsiteerida uuritavaid. Intervjuud planeerides on autor pannud endale kirja üldised küsimused, millest on hea alustada intervjuud, kuid intervjuu käigus võivad küsimused muutuda või võib ka küsimusi juurde tulla, kuid autor on avatud ja lähtub vastavalt situatsioonile. Autoril peab olema loov lähenemine ja mõistma milline on situatsioon antud olukorras. Iga järgnev küsimus sõltub sellest, milline oli intervjuueeritava eelnev vastus. (Õunapuu, 2014)

3.2 Valim ja eetiline aspekt

Lõputöö valimisse kuuluvad 5 kodutut naist, kes elavad varjupaigas. Intervjuud viidi läbi 2024 aasta märtsi lõpus. Eelnevalt oli veebruari keskel kokkulepitud Tallinna sotsiaaltöö keskuse teenuste juhiga, kes viis erinevate üksuste vahel olevate sotsiaaltöötajatega läbi uurimise, kes kas erinevates üksustes on naisi, kes on nõus rääkima oma elust varjupaigas. Eestis on suur enamus varjupaiga naistest võõrkeelt kõnelevad naised, kes ei olnud nõus uuringus osalema. Uuringus on nõus osalema naised, kelle jaoks konfidentsiaalsus ei olnud oluline.

Teenuste juht teatas varjupaigad, mida autoril oli võimalik külastada ning eelnevalt oli vaja sotsiaaltöötajatega kokku leppida aeg, millal lõputöö autor soovis intervjuusid läbi viima minna. Erinevates asutustes oli erinev arv naisi, kuid kõik ei olnud nõus intervjuus osalema.

Intervjueeritavate vanus oli 48 kuni 83 aastat, kes saavad toimetulekutoetust või töövõimetushüvitist.

Andmeid on kogutud individuaalintervjuu teel. Individuaalintervjuusid kasutatakse enamuses baas- ja lõpp-uuringus, vajaduste hindamises, hinnangutes ja sarnased uuringud. Tavaliselt hõlmavad need intervjueerijat, kes räägib vastajaga 30 minutit kuni tund. Individuaalne intervjuud võimaldavad teil saada sügavamalt aru inimeste teadmistest, tavadest, kogemustest, emotsioonidest, uskumused, arvamused ja ideed. (Rapid Guide to Individual Interviews, 2014)

Intervjuu algas sissejuhatava vestlusega, kus autor viis läbi oma teema tutvustuse, uuringu eesmärgi ning rääkis ka töö konfidentsiaalsusest. Uuringul osales uuritav ja uuringu autor. Intervjuu läbiviimise aeg oli 30 minutit kuni 1 tund. Intervjuu pikkus sõltus intervjueeritava jutukusest. Intervjuu viidi läbi ruumis, kus viibis vaid intervjueeritav ja intervjueeriv.

Intervjuu on poolstruktureeritud. Poolstruktureeritud intervjuu on kvalitatiivne uurimismeetod, mis ühendab eelnevalt kindlaksmääratud avatud küsimuste kogumi võimalusega uurijal uurida konkreetseid teemasid või vastuseid põhjalikumalt. See ei piira vastajate vastuste salvestamist eelnevalt määratletud valikutele. Need on eriti kasulikud vastajate arvamuste, ettepanekute ja kogemuste hindamiseks. Nende formaat võimaldab vastajatel arutada ja tõstatada teemasid, mida te poleks ehk kaalunud. Poolstruktureeritud intervjuud (mis viiakse läbi enne küsitlust) võivad aidata teil ka küsimusi, mida te oma struktureeritud intervjuudes kasutate, välja töötada ja täpsustada. (Rapid Guide to Individual Interviews, 2014)

Intervjuu oli kavandatud viie teemaliste plokkide kaupa, igas ploki oli 3-8 küsimust. Intervjuu käigus intervjuueeritav kaldus küsimustest kõrvale, kuid töö autor viis teema tagasi küsimuste juurde nii, et kõikidele küsimustele sai vastused. Oluline oli tähelepanelikult kuulata ning intervjuueeritav tagasi suunata algsete küsimuste juurde. Kolmele intervjuueeritavale meeldis rääkida rohkem, kui küsimusi oli, sest töö autor oli nende jaoks inimene, kes nendega igapäevaselt ei suhtle.

Andmete põhjal analüüsitakse, milline on kommunikatsioon kodututel KOViga ja kuidas neid paremini kodutusest välja aidata. Autor kogus intervjuud kokku ning tegi sisuanalüüsi, iga teema ploki kohta hakkad analüüsima, mida intervjuueeritav oma lausetega öelda soovis, mis oli see, mida ta edasi andis. Töö autor viitab Luhmanni süsteemiteooriale, mis mainib suhtlemist ja kommunikatsiooni süsteemi olulise osana. Selle teooriaga võib kodutute naiste olukorda vaadelda nende suhtlemisega abistajatesse, teenuse osutajatesse kui ka teistesse kodutustesse ja KOVidesse. Kommunikatsioonil on suur roll süsteemide vaheliste suhete kujunemisel ja toimimisel.

Konfidentsiaalsuse nõude tagamiseks kasutab töö autor saadud andmeid vaid lõputöö kirjutamiseks ning kõik intervjuueeritavad jäävad anonüümseks. Intervjuu viidi läbi erinevates üksustes kohapeal, kus autor salvestas intervjuu telefoni ning hiljem, kui oli oma töö jaoks vajaliku info kätte saanud, siis kustutas intervjuu. Identifitseerimiseks kasutab autor tähti ja numbreid: N1, N2, N3, N4 ja N5. (N-naine ja number).

4 UURIMISANDMETE ANALÜÜS

Uurimistöö võimaldas näha kodutute naiste elu varjupaigas ning samas näitas, et kodututel ei ole raske oma elust rääkida. Paar naist häbenes, et nad varjupaigas on, kes lõputöö autoriga suhtlesid, kuid oli neid, kellel oli hea meel, et neil soe voodi ja katus peakohal on. Põhi mureks oli paaril naisel, et nad elavad varjupaigas ja peavad olema igal õhtul kindlal kellaajal tagasi varjupaigas ning mõnes varjupaigas nad ei tohi kauem ära olla kui kolm ööd. Kolm naist viiest on pensionil ja nad ei teadvusta endale, et neil oleks raske üksi igapäevaste toimingutega hakkama saada.

4.1.1 Kodutuks jäämise põhjused ja suhted

Iga naise teekond varjupaika on erinev ja kaasas võib olla erinevaid koormaid. Paljudel võivad olla terviseprobleemid või keerulised peresuhted ning ka sõprussuhete probleemid. Hoolimata sellest on kõik nad olnud tublid töölised, kellel ei ole alkohol nii suureks probleemiks olnud nagu arvatakse. Kuid siiski on enamasti tegu üksikemadega. Antud lõputöös vaatab autor neile kõikidele muredele ja probleemidele otsa.

Uurimistöös osales 5 kodutut, kes on olnud varjupaigas 6 kuud kuni 10a. Kuidas viis nende naiste tee üldse varjupaika? Vestluse käigus tuli välja, et allakäik võib tulla inimese ellu ka siis kui sa oled tööeline või pensionär nagu antud naiste puhul. „*Elasin Männikul, elukaaslane suri ära ja siis läks kõik allamäge, isa pani talumaja põlema ja polnud enam kuhu minna.*”(N1) Antud naisterahvas oli vähekindlustatud ning sõltus materiaalselt oma elukaaslasest ning traumaatiliste sündmuste aset leidmisel jäi kõigest ilma. Veel tuli intervjuu käigus välja, et kui ka peresuhted ei ole korras, kus oma isa hävitab lapsepõlvkodu, kuhu saaks tagasi pöörduda, siis võib jääda üksi tänavale või leida oma tee varjupaika. Antud juhul oli tegu siiski kaassõltlasega, kes ei tulnud oma eluga üksi toime peale elukaaslase surma. Polnud ka perekonda, kellele oleks saanud loota, need kes elasid, ei soovinud suhtlust jätkata. „*Nemad hakkasid mind kõik eirama, kuna isa oli joodik ja kutsuti mind ka joodiku tütreks, isa istus kinni ka juba selle pärast, et vägistas oma enda ema.*”(N1) Kui peres toimub nii füüsilist kui ka vaimset vägivalda, siis sellega on keeruline toime tulla ja selle pealt nägemine võib tekitada vaimse trauma kogu eluks ning see võib mõjutada inimese edasised elukäike. Seda enam kui last koheldakse samaväärselt kui tema vanemaid. Ühel hetkel ei ole kellelegi loota ja kui kaassõltuvus võimust võtab, siis võib ka lapsest saada alkoholi sõltlane. Antud naisterahvaga ei ole piisavalt tegeletud kui ta noor oli ning tal ei olnud kellelegi loota, kuigi on alati juhtumeid, kus inimene hakkab ise oma elu kontrollima ja ei lase negatiivsetel sündmustel oma elu juhtida, siis tema otsustas minna ohvrirolli, sest see tundub hetkel mugavam.

Nagu Walker oma teoorias räägib, siis perekond on suure tähtsusega, kuid võib juhtuda, et perekond võib olla ka kodutuks jäämise põhjuseks. „*Poeg käis kasiinos mängimas, ja mängis kõik maha.*” Viitab ilmselt inimese teadmatusel ja kergemeelsusele, et lähedasi ei saa usaldada. Ema teadmatust poja sõltuvusest viis naisterahva keerulisse olukorda. *Mul oli vaja remonti teha suvilas ja poeg võttis omale laenu ja nii ma alla kirjutasin paberile, et ma andsin korteri tema omandisse, mitte tagatiseks. Ei lugenud teksti läbi, kuhu ma alla kirjutan.* (N2) Teadmata, et poeg on sõltlane uskus naisterahvas, et saab usaldada oma poega ning kirjutas dokumentidele alla, mida pojalt laenu saamiseks vaja oli. Intervjueeritav rääkis, et olles eakas naisterahvas ning 8 klassi haridusega, kus tema nooruses ei räägitud materiaalsuse ja enda kindlustamise teemal ning turvalisusest, uskus ta, et tema poeg ei tee talle midagi halba. Samuti tõdes naine, et see ei ole õigustus oma poja tegude suhtes. Tänapäevaks ei ole siiski naisterahvas aru saanud, kuidas ta korterist ilma sai jääda, millised need dokumendid olid, kuhu ta alla kirjutas. Samuti tõdes ta, et kirjutas alla dokumentidele, mille tähendust ei osanud ta mõista, kuna notariaalsed ja ametlikud dokumendid tema ealisele naisterahvale käis üle mõistmise piiri. Hetkel tuleb välja, et ema ja poja vaheline kommunikatsioon ei olnud piisav ja Luhmann toob oma teoorias välja kommunikatsiooni tähenduse. Kommunikatsiooni võib olla keeruline mõista, sest meie öeldud võib mõista erinevalt, siin kohal on oluline, et info mida me edastame oleks õige. Tihti on nii, et ametnikud räägivad ameti keelt ning kodutud ei saa kõikidest sõnadest aru ja seal tekivad kommunikatsiooni häired. Iga inimene saab ühest lausest erinevalt aru. Kommunikatsiooniga peab mõtlema, mida ja kellele sa öelda tahad. Kodututega tuleb kindlasti valida ka sõnu, kuidas end väljendada, et nad mõistaksid kõige lihtsamal viisil sõnu, mis neile räägitakse. (Luhmann, Sotsiaalsed süsteemid, 2009)

Suheldes nende naistega kumas läbi kõikidest lugudest, et neil ei olnud endal elus mingit stabiilset kindlustatud elukohta. Tegu on naisterahvaga, kes elas juba varajastel aastatel sotsiaalpinnal ning maksis korteri eest ise. „*Usaldas inimest ja aitasin ja jäin lõpuks ise kodutuks.*” (N3) Siinkohal võib juhtuda, et puudusid teadmised ja oli usk ja usaldus oma tuttavate suhtes liiga suur, mis viis kodutuseneni. „*Olin sotsiaal pinnal, tuli sõbranna mees sinna ja aitas teha elektritöid ja lõpuks puistas mu korteri pilbasteks.*” (N3) Juba olles haavatavas seisukorras elades sotsiaalpinnal võib juhtuda, et oma naiivsusega võib see haavatavus ja hea südamelikkus ning usaldus oma lähedaste suhtes viia ennast veelgi haavatavamasse seisukorras. Tänapäevaks on teada, et oma kodu omamine on oluline ning sinna kellegi laskmine ei tule kõne alla. Varjupaigas jäävad tihti inimesed abita või neid ei märgata. Luhmanni süsteemiteooria mainib suhtlemist ja kommunikatsiooni süsteemi olulise osana. Selle teooriaga võib kodutute naiste olukorda vaadelda nende suhtlemisega abistajatesse, teenuse osutajatesse kui ka teistesse kodutustesse, perekonda ja KOVidesse. Kommunikatsioonil on suur roll süsteemide vaheliste suhete kujunemisel ja

toimimisel. Kommunikatsioonil on suur roll süsteemide vaheliste suhete kujunemisel ja toimimisel. (Luhmann, Sotsiaalsed süsteemid, 2009)

Intervjuu käigus tuli välja, et naised teadvustasid ja tunnistasid oma probleeme ka alkoholiga, mis võis kindlasti ka olla üks sellest põhjusest, miks nad varjupaigas on. „*Keegi seda ise ei tunnista, aga mul on olnud alkoholiga probleeme, muidugi tööl sain käidud. Tööd sain kõik tehtud.*”(N1) Toimivad alkohoolikud saavadki tööl käidud ja neil ei ole probleeme töö tegemisega, kuniks võib juhtuda, et nende tervis ei pea nende sõltuvusele vastu. Naine tunnistab, et tal on alkoholiga tänase päevani probleeme, kuid seda tunnistas ta vaid intervjuueerijale, mitte kohapeal olevatele sotsiaaltöötajatele. Mida saaks teha ja kuidas saaks aidata alkoholi sõltlast, kes saab tööd tehtud, kuid kui kvaliteetselt? Tuues tuppä salaja alkoholi pudeleid mida varjupaigas teha ei tohi, seda ei tunnistata ka sotsiaaltöötajale. Walker viitab, et indiviidi tasandil hõlmab kodutuks jäämist vaimsed probleemid, sõltuvused, töökaotus, perekonna konfliktid ja teised põhjused. Siiski on see vaid väike osa suurest põhjusest, kuid siiski olulised põhjused. (Walker, 2003)

Võib näida, et nad ei teadvusta, et alkoholi tagajärjel tekivad mõned tervise kahjustused, mille tagajärjel võivad nad kaotada oma elamise, kui nad ei ole ise korteri omanikud vaid elavad alaliselt kellegi juures või üürivad korterit. „*Korterikaaslane kutsus kiirabi ja emost viidi 3. nädalaks Rapla haigla südame pärast. Ja siis mind enam tagasi sinna korteri ei lastud. Ta ei andnud mulle võtmeid tagasi ja kõik asjad jäid sinna.* (N4)“ Tegu oli pensioniealise naisterahvaga kelle korteris ta elas koos selle naisterahvaga ning suure tõenäosusega korterikaaslane ei suutnud enam antud olukorda välja taluda ja antud terviserike võimaldas tal vabaneda ning suunata kaaslane varjupaika. Perekond peaks olema meie turvavõrgustik, seda räägib ka süsteemiteoorias Walker. Tänu kodutuks jäämisele on kaotatud ka sõpru ja perekonnaliikmeid, mis on kindlasti suur põhjus, miks inimesed kaotavad motivatsiooni, et elus edasi püüelda, kui perekond keerab selja või ei soovi aidata. „*....oleme vennaga eluaeg kauged olnud. Ei oska neid tundeid, mis tegelikult tunneme, neid välja öelda. Onu lapsed on, aga suhtlust ei ole. Kõigil on omad head töökohad ja ma olen ilmselt must lammas.*” (N4) Intervjuu käigus tuli välja, et naisterahvas ei soovi oma olemasoleva perekonnaga ühendust võtta, kuna ta on oma perekonnaga enda sõnul kaueks jäänud. Oma telefoni kasutanud ei ole kuus kuud. Kui on olnud mõned sõbrad või sugulased kellega ta on varem suhelnud, siis nüüd kindlasti on tuntud muret, mis temast saanud on ja kus ta viibib. Selline käitumine võib olemasolevale perekonnale tekitada südame muret, kui ei teata oma lähedasest midagi. Walker analüüsib ka seda, kuidas perekonna dünaamika on seotud kodutuse tekkega või kas see on üks põhjus selle süvenemisel. Lagunenud perekond, purunenud suhted ja tugivõrgustiku puudumine võivad mängida rolli kodutuks jäämisel. Perekonna olemasolu on suur tugi inimesele, mis võib päästa teda kodutusest. (Walker, 2003)

Samas on nende seas ka inimesi, kellel on lapsed, kuid lapsed on enda peredega kitsastes oludes ning ei soovita neile koormaks olla. Või siis on sugulased, kellega mingil põhjusel enam läbisaamist ei ole. Olles eakas vanuses ei ole neil ka sõpru kellega suhelda. „Üks laps välismaal ja teisel endal 5 last, ma võiks minna ka välismaale, aga ma tunnen, et siis ma vajun kokku täiesti, ma ei oska seda keelt, tema käib tööl, tal ka korter, seal istud ka nelja seina vahel. Noorel tütrele endal 5 last ja seal on teine ema, kes on jalust ära ja keda nad aitavad. Kahte vana inimest ülal hoida väga raske. (N3)“ Naisterahvas rääkis, et on ennast ohverdanud noores eas mitmel kohal tööd tehes ja mõelnud vaid oma tütardele, kuid siiski ei soovi ta välismaale kolida, sest sealne kultuur ei mõjuks tema vaimsele tervisele hästi. Ennast ohverdades ja tütarde heaolule mõeldes ollakse nõus elama varjupaigas, kuna teisel tütrele on 5 last ja tütre mehe ema elab ka nendega, kellel on tervislik seisund veelgi halvemas seisukorras, kui antud intervjuueeritaval naisterahval. Walker analüüsib ka seda, kuidas perekonna dünaamika on seotud kodutuse tekkega või kas see on üks põhjus selle süvenemisel. Lagunenud perekond, purunenud suhted ja tugivõrgustiku puudumine võivad mängida rolli kodutuks jäämisel. Perekonna olemasolu on suur tugi inimesele, mis võib päästa teda kodutusest. (Walker, 2003)

Võivad olla ka sassis peresuhted, kus enam omavahel ei suhelda ja antud teemat käsitledes on valus sellest rääkida. Võib juhtuda, et suhtluse katkemine lastega on viinud tee varjupaika. „Lapsed on aga ma ei soovi sellel teemal suhelda. Sugulastega suhtlust ei ole, see minu jaoks raske teema.“ (N5) Intervjuu käigus selgus, et lastega suhteid enam ei ole ja see teema teeb juba aastaid haiget ning sellest on raske rääkida ka tänasel päeval. Samuti on keeranud selja ka sugulased, kuid see teema on niivõrd valulik, et sellest naisterahvas rääkida ei soovinud. Luhmanni arvates ei ole inimene põhiliseks elemendiks vaid oluline on kommunikatsioon. Kommunikatsioon on kõigi süsteemsete süsteemide alus. Samuti võib kodutus olla seotud sotsiaalteenuste süsteemiga, kus puudub piisav toetusvõrgustik kodututele inimestele nende olukorra parandamiseks. (Karin, 2008)

Intervjuude põhjal selgus, et enamike naiste kodutuks jäämise põhjuseks võis üldiselt lugeda nende probleemseid või häiritud suhteid lähedastega.

4.1.2 Igapäevaelu ja enda heaolu

Uurides nende vabade päevade ja hetkede kohta, millega nad varjupaigas päevi sisustavad, siis tegevusi neil seal ei olegi. „Lähnen mehe juurde, sest me ei tohi teistes üksustes käia, saame mehega linnas kokku, jalutame ja käime raamatukogus. Vahel võtame napsu ka, aga töökohta otsin ka...“ (N1) Käies erinevates varjupaikades, siis selgus, et mõnes saavad paarid koos elada, kuid kõikides varjupaikades see lubatud ei ole

ja selle põhjus on teadmata, miks on nii. Alkoholi tarvitamine kuulub vahepeal igapäevaste tegevuste hulka, mida varjupaiga naine ei tunnista, aga sotsiaaltöötajatega vesteldes tuli välja, et alkoholi tarvitamine kuulub antud kodutu naise igapäeva ellu. Linnas kohtudes minnakse otsitakse kuskil soe koht, kus saaks koos olla ja kus leiavad nad teisi varjupaiga või tänava inimesi, kellega poest soojemat jooki osta nagu nad ise alkoholi kutsuvad. Varjupaigas on juhataja ja sotsiaaltöötaja kuid tegevusi ega muid päeva plaane neil ei ole ettenähtud, samuti ei pea nad ka kella pealt varjupaigast välja minema, kuigi meedia kajastab meile midagi muud. Kindel kell on, millal nad peavad tagasi olema, kuid mida nad päevaga teevad on nende enda sisustada. Igal varjupaigal on oma kodukord.

Autor on eelnevalt kuulnud läbi meedia ja ajalehtede vahenduse, et varjupaigas saab viibida vaid öösiti ja päevasel ajal peab sealt väljuma ja leidma endale muu tegevuse, siis tegelikult see paika ei pea. *„Lahendan ristsõnu ja loen ajalehti, telefoni ma ei kasuta ja ei tea, mis seal toimub, aga mul on muti telefon ka, sellega ei näe midagi. Ma ei ole 6 kuud inimestega rääkinud. Vahel tunnen, et ei tule sõnad meelde. Pelgan inimesi. (N4)“* Intervjueeritav mainis, et tal on häbitunne teiste ees, mis need vähesed tuttavad, kes teda tunnevad temast arvata võivad. *„Mõni Päev ma ei viitsi midagi teha, aga ma tegelen käsitööga, lahendan ristsõnu, loen või vaatan videosid youtubes. Teen söögiks ettevalmistusi ja elukaaslane teeb süüa. (N5)“* On ka neid kes suudavad sisustada oma päeva tegevustega, et päevad kiiremini mööduksid, kuid antud naisterahvas oma kehva tervisega ootab ka pensionit, et oleks vabadus teadmaks, et on kindel igakuine sissetulek. Osad naised ei soovigi päeva jooksul midagi teha, kui vaid televiisorit vaadata, see on nende ainus meelelahutus.

Kuidas oleks siis võimalik neid naisi kodutusest välja saada, kui kolm neist elab pensionist neljas saab töövõimetoetust ning puudetoetust ja viies saab toimetulekutoetust, kas neil oleks võimalus alustada kuskil oma elu, kuid nad kõik on järjekorras sotsiaal pinnale kui ka munitsipaal korterisse. Kuidas saaks nende olukorda lahendada?

„Toimetulekutoetus 200 euri, siin ööbimine 80euri, mis linn kinni maksab.“ (N1) Millised on võimalused 200 euroga kuus inimesel omaette kolida arvestades elukallidust Euroopas ja eriti üha kallinevas Eesti Vabariigis. Omaette elades kulub seda raha kordades rohkem, kui varjupaigas. Varjupaigas on tasuta elementaarne ellujäämiseks vajalik toit olemas, riiete pesu korra eest tuleb neil tasuda 3 eurot, kuid ka erinevates varjupaikades on erinev kodukord. Kodutus võib Luhmanni teooria kontekstis käsitleda ka kommunikatsiooni puudumise või katkemise tagajärjel tekkinud häirena sotsiaalsetes süsteemides. Näiteks võib kodutus olla seotud majandussüsteemi toimimisega, kus inimestel võib olla keeruline tagada endale eluase majandusraskuste tõttu. (Luhmann, Sotsiaalsed süsteemid, 2009)

Tulles tagasi teooria juurde, siis töö autor viitab Walkeri teooriale. Ühiskonna tasand on Walkeri jaoks oluline analüüsi koht. Sotsiaalsed, majanduslikud ja poliitilised tegurid võivad süvendada ja mõjutada kodutust. Ebavõrdne sissetulek, tööpuudus, diskrimineerimine, ebapiisav sotsiaalne kaitse, puudub võimalus soetada taskukohane elamine need on märkimisväärsed seisukohad, mis võivad olla ühed olulisemad kodutuse põhjused. Walkeri teooria kohaselt on vaja teha muudatusi süsteemis ühiskonnas, et vähendada kodutuse riski ja pakkuda paremaid võimalusi neile, kes on juba kodutuks jäänud. (Walker, 2003)

Kui uurida kuidas on muutunud tervis aja jooksul, millal on oldud varjupaigas, siis tuleb nii vastuoluline jutt, et seda oleks justkui raske mõista. Tervis ei ole muutunud halvemaks kodutuse aja jooksul vaid selle aja jooksul on saadud suurem arstiabi ning on diagnoositud tervise probleeme, millest ei oldud enne teadlik. *„Tervis on mul väga vilets, hingamisteedega just. Süda on ka haige. Aga liigun väljas ikka.“ (N3)* Pealt vaadates ei tundu, et naisterahval üldse midagi viga on, aga selle järgi ei tohi inimesi hinnata. Siiski hoolimata loetelust oma tervislikule seisundile ei ole olemas positiivsemat kodutut naisterahvast. Kõige suuremate eluvitsadega naised tunduvad justkui kõige positiivsemad inimesed. Kuna tegu siiski üsna kehva hingamisteede haigusega, on sotsiaaltöötaja teinud ettepaneku antud naisterahvale ja toimetanud ta teise üksusesse, kus tal on oma tuba, köök ja vannituba, et ta ei peaks kokku puutuma teiste kodututega, kes suitsetavad ja tarvivad alkoholi. *„Algul olin teises üksuses. Aga siis liikusin ära, sest siin parem. Hingamisteed on väga halvaks läinud. Luud valutavad ja kondid valutavad ja arütmia.“ (N3)* Kuna linnas on erinevaid üksuseid, kus kodutud naised olla saavad ja mõni üksus on parem kui teine, siis antud naisterahvas saadeti uude üksusesse just elamistingimuste tõttu. Teine üksus ei olnud piisavalt puhas ja stabiilsete inimestega, et tema tervislik seisund oleks seal vastu pidanud. Intervjuu käigus selgus, et oma tervise eest hoolitsemiseks kasutab naisterahvas erinevaid kreeme, mida arst välja kirjutab ja mida laps aitab rahastada, kui ta enda pensioniga ise toime ei tule. Tundub kummaline, et sellise tervisega naisterahvas üldse üksi elab varjupaigas. On hetki kus ta endale kiirabi peab välja kutsuma arütmia pärast, aga kui ta seda endale ise teha ei jõua, kes siis teda leiab ja avastab, see süsteem tundub nii logisev erinevates üksustes.

Vanusest sõltuvalt võib arusaamatusi olla nii kodutud naiste kui ka arstide vahel. Kui oled nõnda eakas siis kindlasti ei saa tänapäevasest arsti maailmast päris täpselt aru ja kui neid asju kirja ka ei panda ning selles eas ei oska kasutada ja puudub võimalus interneti järgi, siis ei teagi, kuidas oma ravimeid võtta ning milliseid ravimeid üldse vaja on, et enda tervist parandada. *„Pean võtma rohtu õhtul, aga arvasin et pean hommikul võtma. Mis see tervis ikka nii vanana on. Diabeet tuli pojaga juhtunule.“ (N2)* Kui tervis ei anna aja jooksul paranemis märke, siis peaks kindlasti ühendust võtma arstiga, et arutada rohtude mõju. Intervjueeritav mainis, et tihti on diskrimineerimine, et vanadel inimestel ongi palju

hädasid. Kuulates eelnevalt, mida naisterahvas läbi elas oma poja tõttu, jäädes kodutuks, siis ei saa siin pahaks panna, kui kogu info ei jää meelde, mis arstid räägivad. Sellises olukorras, kus vanas eas tuleb šokeerivaid uudiseid on vaja kindlasti kirjutada paberile meeldetuletusi, et asjad meelde jääks. On aru saada, et siin kohal on puudu kommunikatsioonist. Põhielement on kommunikatsioon – kui "väljenduse, informatsiooni ja mõistmise" ühtsus. Kommunikatsioon võimaldab kodututel naistel luua suhtlusvõrgustikke, mis võivad pakkuda neile toetust ja ressursse. (Luhmann, Sotsiaalsed süsteemid, 2009)

Kui inimesel on olnud suur osa oma elust võimalik aiamaal tegutseda ning ühel hetkel temalt see võimalus võetakse ja ta peab väiksesse tuppa kolima ning ei saa enam liikuda, siis löövad paljud tervise häired välja. „*Kui elasin vabas looduses, omad peenrad ja kaks koera, seal ma ei öeld, et miskit valutas, nüüd siin oli vaja käia arstid läbi ja leiti sada häda. Suhkruhaigus, skolioos ja nii edasi.*”(N5) Kui inimesel on oma elurütm, siis ta ei saa aru sellest, et tema tervisega midagi lahti on. Nagu intervjuueritav isegi mainis, siis elades vabas looduses ja toimetades igapäevaselt oma majapidamisega ei olnud aega mõelda oma tervisele. Kui saabub puhke hetk, nädal või paar, siis hakkab tervis tunda andma, et midagi on kuskil valesti. Intervjuueritav mainis, et ei ole kunagi olnud probleem arsti abi järgi, kuid nüüd tuleb seda lihtsalt tihedamini teha, kui ei oleks arsti juures käinud, siis ei olekski teadnud, et tal diabeet on. Autori jaoks oli oluline, et kodutud naised rääkisid oma tervisest kuidas nad endast hoolivad ja käivad regulaarselt arsti juures. Ei ole oluline kas elad varjupaigas, oled kodutu või elad villas, tervise eest peab hoolt kandma ja varjupaiga naised on ühed eeskujulikud naised selgub intervjuudest.

Võib juhtuda, et hirm arstide ees on nii suur, et tänu sellele ka varem ei ole avastatud tervise probleeme. Kui nüüd abi vaja on, siis ei suuda ise arsti poole pöörduda vaid sotsiaaltöötaja peab selle tegevuse naisterahva eest ära tegema. Kuid tervis näitab ka paranemise märke. „*Ma olen 6 kuud hakkama saanud ilma alkoholita ja sellist abi vaja ei ole.*” (N4) Naisterahva enda jaoks on oluline märkida ära, et alkoholita on juba 6 kuud hakkama saadud, kuid sõltuvust endal ei tunnista. See on ka tervisele kindlasti positiivselt mõjunud ja keha on saanud vabaks koormusest, mis alkoholiga tekkinud oli.

Milline on probleem pensioniealistel ja eelpensioniealistel naisterahvastel varjupaigas elades. Millega nad kõige rohkem silmitsi seisavad. Kas seal võib olla üldse mingeid probleeme, kui neil on kõik vajaminev eluks olemas. „*Kõige suurem on põie häda, see lapsepõlves ära külmetatud. Kempstu peab kiiresti jooksuma, õnneks on invarus saanud pampersid osta.*”(N2) Intervjuueritav mainis, et oma kõrge ea kohta, ei tunne ta, et tema tervisel mingeid tõsisemaid probleeme on. Lisas veel juurde, et vanusega tulevad kaasa nagunii erinevad tervise hädad, kuid siiski põie probleem on tal juba lapsest saati olnud ja

see on aja jooksul vaid süvenenud. Kuid siiski arvab ta, et tänapäeval on nii palju erinevaid ravivõimalusi ning looduslike vahendeid, kuidas on võimalik põie hädasid leevendada. Kurb tõsiasi, et naisterahvas peab iseendal mähkmeid vahetama ja olema oma elu etapis seal, kus ta kunagi sündis, ainus vahe on see, et nüüd ta teadvustab ja mäletab endaga toimuvat.

Uurides intervjuueeritavalt, millised on igapäeva probleemid varjupaigas, siis sõnas ta, et inimesed on aastatega leplikumaks muutunud või on see teise generatsiooni inimesed, kuid probleeme just kui on, aga samas neid ei ole ka. Inimeste jaoks kes omavad kodu, nende jaoks on sellised probleemid olematud, kuid elus juhtub selliseid olukordi, kus teatud inimesed suudavad asju teisiti hinnata. *„Probleeme on palju, aga kellel neid ei ole. Eks ikka on probleeme. Aga kui ma hakkan mõtlema, et katus on peakohal ja kui ma ise hakkan mõtlema, et kõik on olemas. Praegu probleem, et korterit ei ole saanud. Aga loodan, et saan selle, sest siia ma ei saa jääda igavesti.”*(N3) Naisterahvas teadvustab, et ka teistel on probleeme, siis enda probleemid tunduvad olematud. Samas kui on soe tuba olemas, mille maksmine ei käi üle jõu, siis kas neid probleeme enam ongi tõdes ta. Kui suur on tõenäosus, et pensioniealisele naisterahvale antakse sotsiaalkorter, kus tal on võimalik üksi elada? Seda enam, et tervise probleemid seal juures on ka märgatava tähtsusega ja üha süvenemas.

Võib vaid piisata sellest, et kindlustunnet annaks varjupaigas oma isiklik tuba. Tihti on see, et tuleb tuba jagada kellegi teisega. Aga kui oled juba sellises haavatavas seisus ning oled võõras kohas olnud juba 6 kuud ja seal paigutatakse sind selle aja jooksul ringi 3 korda, siis see kindlasti mõjub vaimsele tervisele rusuvalt. *„Oleks kindlustunne, siin olles on juba 3s tuba, ei taha võtta igapäev kotte selga ja uude tuppa kolida.”*(N4) Kui oluline on inimese jaoks oma koht, kus olla, et oleks turvaline ja segamatult saab tegeleda oma traumadega. Jagades niigi tuba võõraste inimestega, siis arusaadavalt ei ole meeldiv iga natukese aja tagant kolida. Kuid kui siin kohal ei julgeta rääkida sotsiaaltöötajaga, et selline probleem on, siis ei saa ka sotsiaaltöötaja vastu tulla ja aidata selle lahendamisega. Hoolimata sellest, et naine leiab oma tee varjupaigas ei oska nad seal olles oma murega kuhugi pöörduda mainis ta, samuti ei ole nad kursis oma õiguste ja võimalustega.

Kuna varjupaigas on nii palju erinevaid inimesi, kelle eluteed ja saatused ühtivad ning kellega on sellevõrra lihtsam sotsialiseeruda ja leida endale ümber inimesi, kes oskavad varjupaigas olevat elu mõista. *„On inimesi, kes valetavad oma suhtluste kohta perega. Meil on siin lõbus, kõik on napsulembelised, me siin kahekesi ei joo ühe naisega, aga nad kõik nii lõbusad ja saame kõik läbi. Kaebavad üksteise peale, kui keegi alkoholiga sisse tulevad ja üksteisele ei anna.”* (N2) Varjupaigas on naisi kes omavahel suhtlevad ja räägivad oma peredest, kuid sotsiaaltöötajale seda ei tunnista. Sotsiaaltöötajale ei räägita oma headest

suhetest peredega, kuna muidu ei saa nad varjupaigas enam elada ja see osadele naistele ei sobi nentis intervjuueeritav. Naisterahvas mainis veel, et neil on seal tihti lõbus, kuna enamuse varjupaigas elutsevaid naisi tarvitavad tihti alkoholi ja kaeblevad üksteise peale, kui alkoholi nendega ei jagata, intervjuueeritavale kes alkoholi ei tarbi jättis see naljaka ja lõbusa mulje eluolust varjupaigas.

4.1.3 Sotsiaalteenuse kättesaadavus ja kasutamine

Millist tuge ja abi on kodutud naised saanud KOVilt ja ka varjupaigalt endalt, kas sealt on nende jaoks midagi märkimisväärt tulnud, mille üle nad ise on tänulikud. „2 korda kuus on toidupaki andmine. See siin elamine on ju sotsiaallabi. Ma ei ole abi palunud, püüan ise hakkama saada.”(N3) Intervjuueeritav rääkis veel, et ta ei ole abi palunud, kuid siiski leiab ta, et varjupaigas elamine on KOVi poolne abi. Linnalt pole ta ise mingit abi palunud vaid ainus abi, mis talle on sotsiaaltöötajad pakkunud on varjupaik, kus ta saab oma toas olla, headel tingimustel. Väiksed vajaminevad asjad ja ravimid on võimalik osta oma pensioniga ning linnalt keeldub ta abi vastu võtmast. Intervjuueeritav rääkis, et ta ei soovi kelleltki abi vastu võtta, kui väga hätta jääb, siis tütar aitab rahaliselt. Nad näevad, et neil on varjupaigas eluks vajalik olemas. „Söögitegemis võimalus on, külmkapi võimalus on, sauna võimalus on, see nii pisike, et kõrvetab tagumiku ära.”(N2) Tundub justkui selle vähesega ollakse rahul ja ei oodatagi midagi suuremat, ollakse tänulik selle üle, mis neil olemas on. Ainus abi, mida nad KOVilt ootavad on korter, kuhu nad saavad omaette kolima minna, kuid tundub, et KOVidel ei ole piisavalt vabu eluasemeid või neil on tähtsamaid probleeme, kui tegeleda varjupaigas elavate naistega tõdesid naised. Jutust kõlab läbi, et korduvalt on täidetud pabereid, et saada sotsiaal korter, kuid linna tühistab avalduse ning palub uuesti sooviavaldus esitada, kuid naisterahvad ei saa aru, mis põhjusel. Lisaks on osades varjupaikades ka võlanõustaja rääkisid naised, kes on oma materiaalse seisukorra käsile võtnud. Intervjuueeritavad mainisid, et varjupaikades on olemas sotsiaaltöötaja, kes on nende jaoks suur tugi ja aitab neid raskemates küsimustes.

Kas on üldse võimalik, et varjupaigast naised oma elu peale lähevad, kui neil on varjupaigas odavam elada kui omaette minna, omaette elades peab linn rohkem raha välja käima, et maksta ära sotsiaalkorter ja ilmselt ka muud teenused mille jaoks raha ei jätku. Kuid mis võib olla põhjus, miks nad veel elavad varjupaigas? „Ei leia talu kus elada.”(N1) Kus leiaks talu koos ööbimisega, kus saaks naisterahvas elada ja sinna ka oma mehe kaasa võtta. Talus on rasked tööd ja sinna ei soovita alkoholi probleemides inimesi, ei tundu just kõige lihtsam viis varjupaiga elu seljataha jätta. Teine äärmus on jällegi tervislik seisukord ja kõik korterid ei sobi. „Mulle pakuti Lasnamäele 9. korrusele korterit, aga ma olen liikumispuudega. Mul oleks vaja kus on poed ligidal ja transport ligidal. Kuna ma olen sots korteri järjekorras, et sotsabi oleks kättesaadav, aga siiani ei ole sellist.”(N5) Naisterahvas

mainis, et ei ole lihtne elada kõrgetel korrustel, kui on liikumispuue. Ta peab arvestama asjaoluga, kui lift ei peaks töötama, siis kuidas tal on rulaatoriga võimalik treppidest üles või alla käia. Veel mainis intervjuueeritav naine, et tema jaoks on oluline logistilisus, tal on vaja, et bussi ja trammi liinid jääksid tema trajektoori, et võimalikult vähe ise jalutama peaks ning oma vajaminevad arsti käigud saaks ühe päevaga tehtud. Tema jaoks on kurb asjaolu, et linn ei leia talle sobivat korterit, mis oleks esimesel korrusel, et ta saaks oma elu peale minna. Siin ja järgnevalt on tegu suuresti süsteemi ja kommunikatsiooni häirega. Tuleb rõhutada, et süsteemiteooria annab ühemõttelise prioriteedi kommunikatsioonile ühiskonna, organisatsioonide ja suhtluse kontseptsioonis. Inimesed on süsteemiteoorias kõrvale jäetud ning tähelepanu on suunatud kommunikatsioonile. Seega on inividid mõtleavad ja elavad inimesed kõrvale tõrjutud "keskkonna" positsioonile kommunikatiivsete süsteemide jaoks. Seega muutub analüütiline probleem selleks, kuidas inimesi või konkreetseid inimeste aspekte muudetakse kommunikatsiooni poolt oluliseks. (Villadsen, 2007)

Vahelduva eduga varjupaigas viibinud naine on leidnud endale juhutöid talus, kus ta on aeg ajalt tööl käinud. *"Tahaksin talus elada, aga seal hästi ei maksta, saime mehega kahe peale 60 eurot nädalas ja tulime ära."*(N1) See on põhjus, miks ta leidis oma tee tagasi varjupaika, kuna sellise palga eest ei saanud ta endale kindlat elukohta lubada. Ajutiselt sai ta elada talus, kuniks tegi tööd ja sellel ajal kirjutati ta varjupaigast välja. Intervjuueeritav rääkis veel, et enamused varjupaiga inimesed on antud talus käinud, töö ära teinud ning tagasi tulnud, kuna neile ei ole palkasid makstud. Kas selline kohtlemine on õiglane kodutud inimeste puhul. Pikemaajalistel on turvatunne ja kindlustunne, et neil on olemas koht, kus elada ja neil on toit laual. *„Mis mul siin viga on, toit on laual ja soe on ka."*(N5) Võib arvata, et varjupaik on kindel koht kus olla. Seal ei ole millestki puudust ja tekitab turvatunde, et ei peagi edasi liikuma. Toit on laual, seda tuuakse mitu korda kuus koju ja enda raha selle jaoks kulutama ei peagi mainis üks naine.

4.1.4 Elumuutus ja kodutusest väljumine

Kas on võimalus kodutut inimest kodustada, kui ta on harjunud omas tempos elama, mida oleks võimalik sellisel juhul kodutud naistega teha, kuidas näevad varjupaiga naised ise kodutuse probleemile lahendust? *„Oi ei tea, meil on väga palju inimesi, kes ei tahagi minna öömajja. On inimesi, kes tahavad olla omaette. Teiste inimestega suheldes ikka kuuled, et inimesed ei tahagi muutust. Teistel on jällegi see alkoholiprobleem, aga siin reeglid paika pandud ja neile ei sobi see. (N5)"* Kui varjupaigas tuleb olla kainena ning alkoholi sisse tuua ei tohi, siis on inimesi, kellele need reeglid ei sobi ja sellepärast ei tahetagi minna öömajja. Pole küll olnud olukorda, kus alkoholi joobes varjupaika ei lasta, kuid siiski

kontrollitakse hoolega neid, kellel alkoholi probleemid on ja kes tulevad õhtul tagasi ööbima. Varjupaigas tuleb arvestada siiski teiste inimestega ja tihti peab jagama tuba võõra inimesega, kellega ei pruugi huvid olla sarnased, siis need inimesed ei saa olla omaette ja loobuvad võimalusest, et neil oleks varjupaigas koht.

Milline on kodutute naiste nägemus endal, kuidas oleks võimalik paremaks muuta nende elutingimusi. *„Ma olen mõelnud, et võiks ju olla hotelli tüüpi toad, need oleks täiesti normaalne, seal jõuaks maksta ka. Aga endale üürida ja kõiki asju maksta, see ei ole mõeldav. (N4)“* Hotelli tüüpi tubade all saab silmas pidada tube, kus on külmkapp, pliit ja pesemisvõimalus, see parandab kodutute naiste võimalusi iseseisvumiseks ja nad tunneksid ennast ühiskonna liikmetena. Intervjueeritav sõnas, et sellised toad oleksid vaid mõeldavad, kui omavalitsus aitaks tasuda või oleksid mõistliku hinnaga, kuna üürisummad on üsna suured, siis kahjuks ei ole iseseisvat elu kõrgeseas üksi alustada. *„Inimestel on juba harjumus, kui nad kodutuks satuvad, olla selles ringis ja nad ei tahagi välja sellest saada. Sa oled oma eluga ise jõudnud sinnamaani ja keegi ei aita sind, kui sa ei taha sealt välja saada, just need kes tarbivad alkoholi. Mõni kodutu arvab, et ta on mingi asja eest selle saanud, et ta kodutu on, aga ei ole ju, sa pead olema ikka andnud selle põhjuse, keegi ei aja sind tänavale, kui sa ise põhjust ei anna. (N3)“* Kuidas on siis võimalik aidata neid inimesi, kes ei soovi sealt välja tulla. Kellele meeldib see, et nad ei pea kellegi reeglitele alluma. Kodutuks satub inimene mingi kindla põhjusega, teadmatus kuidas majanduslikult paremini toime tulla, kui palju on võimalik igakuiselt säästa, et ei tekiks olukorda, kus ühel päeval ei ole kuhugi minna? Kui juba alkoholi saatan on inimese kinni püüdnud ja keegi teda veepeal ei hoia, siis inimest ei saagi päästa, kui ta päästmist ei taha, seda lausub nii mõnigi naisterahvas, kellel alkoholi sõltuvust ei ole. Elu on kindlate reeglite järgi, kas maksad pangalaenu ja omad kodu või oled varjupaigas ja elad sealsete reeglite järgi ja sul on soe toit ja soe tuba olemas sõnas naine.

Kes siis saaks aidata varjupaigas elavaid naisi ja millise abiga. *„Ootan et Lasnamäe linnavalitsus korteri annaks. Rohkem pole mul mingit abi vaja, ülejäänud saan ma ise. Kui korter on käes, siis muud abi ei ole vaja. (N3)“* Naisterahvas on korduvalt täitnud avaldust, et saada Lasnamäelinnas korterit, kuid korduvalt on ta avaldus tühistatud. Ta ootab linnalt vaid sotsiaalabi korteri näol, kuhu ta saaks kutsuda ka oma lapselapsi, sõnas ta. Ainus abi, mida ta linnalt ootab, seda ka ei täideta. Tundub, et kergekäeliselt ei anna linnavalitsus ühtegi korterit ja ka ei põhjenda vaid jooksutab eakaid inimesi kaks korda aastas täitma dokumente, et siis ka öelda, et neil ei ole võimalik elamist saada. Suuremalt mõelda nad just kui ei oskaks, sest abi nad ei oska oodata ega sellele loota, kuna kõigil on endal piisavalt probleeme. *„Kõigil on endal nii palju tegemist. Ei oskagi öelda.“(N2)* Intervjueeritav mainis, et justkui oleks tegu nõukogude ajaga, kus saad vaid endale loota

ja teistelt pole abi mõtet paluda või siis on see teadmatus, ega osata mõelda, kus ja millist abi üldse võimalik saada oleks.

Millised võiksid olla need ootused ja lootused, et elu läheks ilusamaks ja saaks elada oma igapäevast elu paremini. „Eks lootus sureb viimasena, suvi tuleb, siis saab maal käia. Öeldakse, et teil on tütre, et eks nemad aitavad. Aga tütre juurde ma ei lähe, sest ma ei ole seda väimeest tahtnud.”(N2) Intervjueeritav sõnas, et tal on oma maa maja kuhu minna, aga seal ei saa aastaläbi elada, kuna elamine vajab suuremat remonti. Kuid jutu käigus tuli välja, et neil on vaja abi igapäevaste toimetustega hakkama saamisel, mida nad ei taha tunnistada. On ju ometi võimalus minna elama tütre juurde, aga naisterahvas ei ole oma väimeest kunagi heaks kiitnud ja keeldub oma tütreaga suhtlemast, kui väimees kodus on. Vanemad ikka suunavad ja tahavad oma laste kõrvale mehi, kes nende arust on paremad, kuid inimene peab ise oma valikuga rahul olema.

On põhjuseid, miks varjupaigas olev naine ei ole aktiivselt otsinud endale elamist. „Ma ei saa korterit endale, kui mujale lähen, siis kaotan selle koha siin. (N2)” Just kui oleks võimalus ööbida suviti maal majas, aga seda teha ei saa, sest varjupaigas ei saa olla eemal rohkem kui kolm ööd sõnas naine. „Siin on piirangud, kui siit ära lähed, saad ära olla 3 päeva. Meil on koht, kuhu minna ja saame ära olla nädal või kaks. Aga me ei saaks tagasi tulla.”(N5) Millise elamisega või kus oleks see võimalus olla suvel rohkem kui kolm ööd keeldus intervjueeritav vastamast. Inimesed suhtlevad üksteisega sõnalisel teel kui ka kirjutamise teel. Luhmanni jaoks põhinevad kõik sotsiaalsed süsteemid kommunikatsiooni teooria alusel. Kommunikatsiooni jaoks on see mis toimub väljaspool, milline informatsioon on tähendusrikas ja milline mitte. (Karin, 2008)

Siinkohal saab kokku võtta nende soovi elada omaette ja vajadus privaatsuse järgi kommunikatsiooni teooriaga. Nad rääkisid intervjueerijale enda vajadusest elada omaette. Kommunikatsiooni võib olla keeruline mõista, sest meie öeldud võib mõista erinevalt, siin kohal on oluline, et info mida me edastame oleks õige. Tihti on nii, et ametnikud räägivad ameti keelt ning kodutud ei saa kõikidest sõnadest aru ja seal tekivad kommunikatsiooni häired. Iga inimene saab ühest lausest erinevalt aru. Kommunikatsiooniga peab mõtlema, mida ja kellele sa öelda tahad. Kodututega tuleb kindlasti valida ka sõnu, kuidas end väljendada, et nad mõistaksid kõige lihtsamal viisil sõnu, mis neile räägitakse. Kommunikatsiooni käsitletakse kui kolme erinevat vaatenurka, üks on see, mida inimene välja ütleb, teine on see, kuidas kodutu sellest aru saab ja kolmandaks see mida ta sellest vastu võtab. Ühiskonnas ei vasta kommunikatsioonile miski, sellepärast on ka kommunikatsioon probleemine. Kommunikatsioonis tuleb siiski tähele panna, kellele on see jutt suunatud, milline see inimene on kellega sa räägid ja sellega seoses tuleb valida ka õige kõneviis. (Luhmann, Sotsiaalsed süsteemid, 2009)

Kindlasti on olemas ka kodututel naistel unistusi, mida nad teha soovivad ja mis neile röömu pakuks. „*Tahaks maale minna, tahaks, et seal saaks korter korda ja saaks sinna elama minna suvel.*”(N2) Kui on olemas korter, kuid ei ole sissetulekut, mille eest seda korda teha ning igapäevaselt seal sees elada ei kannata, siis ei saa ka varjupaigast keelduda, et oma kohta seal kaotada sõnas naine. Kuid ainult suvel sinna elama minna ei oleks nagunii võimalik, sest siis kaob ka varjupaigas koht.

Kes siis saab olla toeks varjupaigas olevatele naistele, kui nad vahepeal räägivad, et neil ei ole kedagi kellele loota ja perekonnaga ei suhelda. „.....*Mine või kirikusse pihhiisa juurde. Ma olen käinud hulluarsti juures, võõras inimene, seal räägid, ja räägid nii palju kui tahad, tuled ära ja tunned, et mured on võetud. Nii et ma kellegagi läheks, raske on rääkida.*”(N4) Naisterahvas rääkis, et ta tunneb ennast tõesti üksikuna ja tal ei ole kellegagi suhelda, ta on mõelnud minna ka kirikusse, et teda lihtsalt ära kuulatakse. Intervjueeritav sõnas, et ta on käinud ka psühholoogi juures, kes on teda palju aidanud, kuulates ära tema mured ning see on teda aidanud, kuid ajutiselt, sest pikema aja jooksul on mured siiski uued tekkinud.

Kui perekonnaga on suhted head, kuid nende juures elada ei ole võimalik, siis on unistus ikkagi olla perekonnaga võimalikult palju seotud ja saaks läbikäia, et lapselapsed tunneksid oma vanaema ja ei peaks seda häbenema. „*Tahan oma korterit. Siis saaks lapselapsed enda juurde kutsuda ja nendega koos olla. Unistused mis olid, kadusid ära, nüüd tuleb mõelda ainult sellele, et saaks selle ühe unistuse kätte, saaks edasi olla. Oma korteris elu ikka teistmoodi. Nüüd on nagu ta on. Norutada ei tohi, tuleb optimist olla.*”(N3) Intervjueeritav sõnas, et suureks probleemiks on korter, kus saaks olla omaette, mis oleks suurem kui 12 ruutu, kus saaksid ka lapselapsed käia, ööseks jääda ja mängida. Lisaks sellele, et unistused on kadunud on säilinud üks lootus, et on siiski võimalus leida see oma elamine kuhu kolida. Oma korteris on iseseisvus suurem ning seal ei ole vaja kellaajaliselt kodus olla. „*Saaks oma mehega koos olla. Mitte nii, et lähed teise üksusesse ja pead tänaval kokku saama. Vahel lähme hostelisse koos. Mees on nii truu ja tahaks temaga talus koos olla ja tahaks lemmiklooma.*”(N1) Mõnes varjupaigas on võimalik elada koos elukaaslasega, kuid mitte kõigis. Antud naise unistus on kolida oma elukaaslasega tallu, kus saaks ööbida, teha tööd ning kus oleks võimalus võtta koduloomi. Siiski soovib ta, et tema talutööde eest makstakse talle ka väärilist tasu.

KOKKUVÕTE

Kodututel on valikuid kui neile antakse ja kohalikel omavalitsustel on võimalusi, siis saavad nad elada varjupaigas. Kuid samuti ei ole kodutud oma sellist väarikust kaotanud, et nad läheksid ise abi küsima, neid on kas suunatud või juhuse tahtel varjupaika viidud. Kodutud naised tunnevad ennast tõrjutuna ja ühiskonnast võõrana, kuid nad püüavad oma elukorraldusega kohaneda.

Läbi viidud uurimistöö põhjal tuli välja küll, et kodutud naised ei soovi olla varjupaigas, kuid sealne elu on neile turvaline, soe ja odav. Kuigi võib olla ka neid kodutuid naisi, kellel oleks võimalik sissetulekuga üürida endale korter, kuid siiski ei leia linnavalitsus neile sobivaid sotsiaalkortereid. Olles suhelnud nende naistega, siis tundus justkui, et tegu võib olla nende vanusega, miks linn ei soovi anda neile elamiseks sotsiaalkortereid.

Enamus neist on sattunud varjupaika halbade asjade kokkulangevusega või siis valede inimeste usaldamisega. Kodutuks jäämise suurim põhjus oli kindla eluruumi puudumine. Kuid tihti arvatakse, et seal taga on alkohol, siis antud naised alkoholi tagajärjel kodust ilma ei jäänud, kaks neist tunnistasid, et neile meeldib alkoholi tarvitada, kuid see ei olnud peamine kodutuse põhjus.

Kodutute naiste olukord võib olla keeruline, kuna kodutusele lisaks võivad kaasneda probleemid nagu vägivald, sõltuvused ning vaimse tervise häired. Kodutuid võib aidata tavaellu naasta eluasemeteenus, näiteks võiks olla neil ühiselamu moodi toad, kus on köök ja dušši nurk neil privaatselt toas. Samuti võiks olla neile suunatud erinevaid programme, mis aitaks neil taas kodutuse seisundist välja tulla, kus õpetatakse koostama CV, vaatama töökuulutusi, korterikuulutusi ja muid vajalikke tegevusi, mis tavaellu naasmise jaoks oluline on. Kindlasti võiks olla tugiteenus. Kindlasti võiks olla vaimse tervise teenus, mis on neile mõeldud tasuta ja mis ongi suunatud kodutud naistele, vajadusel sõltuvusravi ja muu nõustamine mis aitab neil toime tulla traumaatiliste kogemustega. Suuresti aitaks ka haridus ja tööalane abi, oluline oleks koolitused, mis aitaks naistel tavaellu naasta. Väga suur tegur oleks ka tugivõrgustik, kes aitaks naistel toime tulla probleemidega, mis neil võib tavaellu naastes tekkida. Kodututele naistele võiks olla erinevaid tugigruppe mis aitaks neil toime tulla tavaelus, võiks olla tugigrupp kus räägivad teised naised, kuidas nad on naasnud kodutusest tavaellu ja kuidas nad hakkama saavad.

Käsitöoga tekkis idee, et miks mitte ei võiks kodutud naised rakendada oma oskuseid ja teha laatu või mõni üleskutse, kuidas neil oleks võimalik oma käsitöoga endale sissetulek võimaldada. Nii lihtsad asjad, millega ei tegeleta.

SUMMARY

The research subject of the current paper is „*Homelessness Women in Estonia*.“ Since 1991, homelessness has become a social problem in Estonia, leading to the establishment of various shelters to alleviate it. Although Estonia's standard of living may seem high, in reality, economic difficulties in Estonia, along with other social issues such as alcoholism, have been one of the causes of homelessness. This thesis has been conducted using a qualitative method to better understand homeless women and to comprehend their needs for returning to normal life. Therefore, the aim of the thesis is: to analyze the reasons for women becoming homeless and the possibilities for their reintegration into society in Estonia. Accordingly, the thesis consists of four chapters and sets three research objectives:

To elucidate homelessness as a phenomenon and the issues faced by homeless women from the perspectives of system theory and communication theory.

To analyze the reasons for women becoming homeless.

To clarify the opportunities for Estonian homeless women to reintegrate into society.

Homeless people have options when they are given and local governments have possibilities, they can live in shelters. But homeless people have not lost such dignity that they would seek help themselves, they have either been directed or taken to a shelter by chance. Homeless women feel rejected and estranged from society, but they try to adapt their way of life. Based on the conducted research, it turned out that homeless women do not want to be in shelters, but life there is safe, warm, and cheap for them. Although there may be homeless women who could afford to rent an apartment with income, the city government still does not find suitable social apartments for them. Having communicated with these women, it seemed as if it might be their age that the city does not want to provide them with social housing. Most of them have ended up in shelters due to a combination of bad circumstances or trusting the wrong people. The main reason for becoming homeless was the lack of a specific place to live. But it is often assumed that alcohol is behind it, then these women did not lose their homes due to the consequences of alcohol, two of them admitted that they like to drink, but that was not the main reason for homelessness. The situation of homeless women can be difficult, as in addition to homelessness, problems such as domestic violence, addictions, and mental health disorders may occur. Homeless people can be helped to return to normal life through housing services, for example, they could have dormitory-style rooms with a kitchen and shower area for their privacy. There could also be various programs aimed at helping them overcome homelessness, where they are taught to compile CVs, look at job postings,

apartment listings, and other necessary activities for returning to normal life. Surely there should be support services. Surely there should be mental health services, which are free and aimed at homeless women, if necessary addiction treatment and other counseling to help them cope with traumatic experiences. Education and employment assistance would also greatly help, it would be important to have training programs to help women return to normal life. A very important factor would also be a support network that would help women deal with the problems that may arise when returning to normal life. There could be different support groups for homeless women to help them cope with everyday life, there could be a support group where other women talk about how they have returned to normal life from homelessness and how they cope. With handicrafts, the idea arose, why couldn't homeless women apply their skills and organize a fair or some initiative to allow them to make a living from their handicrafts. Such simple things that are not dealt with.

LISA 1

Faktiküsimused

1. Vanus
2. Kui kaua olete koduta olnud?

Kodutuks jäämise põhjused

3. Milline oli elu enne kodutuks jäämist?
4. Mis teie elus juhtus, et te täna siin olete?
5. Millised olid suhted pere ja sugulastega enne kodutuks jäämist?
6. Millised olid suhted sõpradega?

Igapäevaelu ja enda heaolu

7. Kirjeldage oma tavalist päeva?
8. Millised on sissetuleku allikad?
9. Millised on teie suhted perekonna ja sugulastega praegu?
10. Millised on suhted sõpradega?
11. Kuidas on tervislik seisund muutunud kodutuna elatud aja jooksul?
12. Kuidas te vajadusel saate arstiabi?
13. Millised on igapäeva probleemid?

Sotsiaalteenuste kättesaadavus ja kasutamine

14. Millist sotsiaalabi on teile pakutud?
15. Milliseid teenuseid olete saanud varjupaigast?
16. Kas pakutud sotsiaalabi on Teid aidanud? Kuidas olete sotsiaalabi kasutanud?
17. Milliseid toetusi olete KOVilt saanud?

Elumuutus ja kodutusest väljumine

18. Mis põhjusel te siiani varjupaigas elate?
19. Millised võiksid olla kodutuse probleemi lahendused?
20. Kes saaks teid aidata ja millise abiga?
21. Millised on Teie ootused ja lootused abi saamisel?
22. Millised on igapäeva probleemid?
23. Mis on takistuseks Teie elu muutumisel?
24. Kes teid toetab?
25. Millised on teie unistused?

REFERENCES

- 8 Challenges Homeless Women Face Every Day. (n.d.). Retrieved from fredvictor.org:
<https://www.fredvictor.org/2020/03/03/lets-help-homeless-women/>
- Albert, M. (2016, 08 05). *Luhmann and Systems Theory*. doi:<https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228637.013.7>
- Clemens, M. (2012). The System Theory of Niklas Luhmann and the Constitutionalization of the World Society. rmt: M. Clemens, *Goettingen Journal of International Law* 4 (2012) 2, 625-647 (lk 628). Tsiteeritud 15. 04 2024. a.
- Eesmetts, I., & Dionysios, A. (Toim-d). (5. 12 2008. a.). *Euroopa kodutuse ja eluasemepuuduses isikute tüpoloogia ETHOS*. (Tallinna Hoolekande Keskus) Allikas: feantsa.org: https://www.feantsa.org/download/ee___3255649326832732344.pdf
- Eesti Keele Instituut. (2009). "*Eesti keele seletav sõnaraamat*" 2009. Kasutamise kuupäev: 01. 05 2024. a., allikas Eesti Keele Instituut: <https://eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=kodutu>
- ERR. (10. 09 2021. a.). *Tallinnas on kodutute arv üheksa aastaga kolmandiku võrra vähenenud*. Allikas: err.ee: <https://www.err.ee/1608334865/tallinnas-on-kodutute-arv-ueksa-aastaga-kolmandiku-vorra-vahenenud>
- European Commission. (2018). *Homelessness*. Retrieved from europa.eu: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1061&langId=en>
- Geraghty, L. (2022, 03 7). *How does homelessness differ for women?* Retrieved from bigissue.com: <https://www.bigissue.com/news/housing/how-does-homelessness-differ-for-women/>
- Homelessness*. (n.d.). Retrieved from ec.europa.eu: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1061&langId=en>
- Karin. (2008). *Niklas Luhmann*. Allikas: Õigussotsioloogia: https://oigussotsioloogia.fandom.com/et/wiki/Niklas_Luhmann
- Kröönström, K. (2023). Millist elu elavad Tallinna 900 kodutut? *Pealinn*. Kasutamise kuupäev: 29.04.2024, allikas https://pealinn.ee/2023/12/04/video-millist-eluelavad-tallinna-900-kodutut/?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTAAAR0yqaVGkkfxvr2mn_LXk7yZMxX0eXm0

xT7R18gZII5twnwCDj1V0zOAwcU_aem_Ae_PEUZK5JwpoDyHhEm2tSiEgojvkzgSBr
k7OP3N8M6mBKeaqzW_oRRIgeOJB1-ByjgopDNdmvTpf2CBTp1LJW5L

Kõre, J., Kask, I., & Tint, E. (2017). Trepist üles või alla. Eesti vajab tulemuslikumat kodutuse poliitikat. *Sotsiaaltöö ja Sotsiaalpoliitika erialaajakiri*, lk 39-51. Allikas: Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika erialaajakiri: https://www.tai.ee/sites/default/files/2021-03/151747405530_TAI_Sotsiaalt66_2017-01-veebi.pdf

Lorenzo, E. (2023). *How Homelessness is Addressed in Different Countries*. Retrieved from thehomemoreproject.org: <https://thehomemoreproject.org/blog/how-homelessness-is-handled-in-different-countries>

Luhmann, N. (2009). Sotsiaalsed süsteemid. rmt: N. Luhmann, *Sotsiaalsed süsteemid* (lk 17-32). Ilmamaa. Tsiteeritud 15.04.24

Luhmann, N. (2009). Sotsiaalsed süsteemid. rmt: N. Luhmann, *Sotsiaalsed süsteemid* (lk 191-242). Tsiteeritud 15. 04 2024. a.

Masso, M., & Laurimäe, M. (2019). *National strategies to fight homelessness and housing exclusion*. Retrieved from ec.europa.eu: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1135&langId=en>

Mayock, P., & Bretherton, J. (2016). Women's Homelessness In Europe. *National Academic Digital Library of Ethiopia*, 16-18; 120-122. Kasutamise kuupäev: 06. 05 2024. a., allikas <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/25918/1/209.pdf>

Peeker, H. (2020). Kodutud Tallinnas 2020. rmt: H. Peeker, *Kodutud Tallinnas 2020* (lk 7). Tallinn: Tallinna Sotsiaaltöö Keskus. Kasutamise kuupäev: 15. 04 2024. a., allikas https://swcenter.ee/swp/wp-content/uploads/2021/09/Uuringu_aruanne_5_18.06.2021.pdf

Permanent Supportive Housing: Evaluating the Evidence for Improving Health Outcomes Among People Experiencing Chronic Homelessness. (2018). Retrieved from ncbi.nlm.nih: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK519584/>

Phipps, M., Dalton, L., Maxwell, H., & Cleary, M. (2018). Women and homelessness, a complex multidimensional issue: findings from a scoping review. *Social Distress and the Homeless*, 3-8. doi:<https://doi.org/10.1080/10530789.2018.1534427>

- Piirsalu, S. (2020). *Tallinna Sotsiaaltöö Keskuse klientide analüüs*. Allikas: Tervise Arengu Instituut: <https://www.tai.ee/et/sotsiaaltoot/tallinna-sotsiaaltoot-keskuse-klientide-analuus>
- Raadik, H. (6. 07 2022. a.). *Eestis elab üle 1000 koduta inimese, iga viies neist on pensioniealine*. Allikas: stat.ee: <https://www.stat.ee/et/uudised/eestis-elab-ule-1000-koduta-inimese-iga-viies-neist-pensioniealine>
- Rapid Guide to Individual Interviews*. (2014). Retrieved 15 04, 2024, from People In Need: <https://resources.peopleinneed.net/documents/91-rapid-guide-to-individual-interviews-final-new.pdf>
- Tallinna Sotsiaaltöö keskus. (2012). *Kodutud Tallinnas, Uuringu aruanne*. Allikas: tallinn.ee: tallinn.ee
- Walker, K. F. (2003). Kodutuse kompleksne olemus. In K. F. Walker, *Kodutuse käsiraamat* (pp. 26-27). Retrieved 04 15, 2024
- Why Do Women Experience Homelessness?* (2021). Retrieved from neighbor.org: <https://my.neighbor.org/women-experiencing-homelessness/>
- Villadsen, K. (2007, 06). *International Journal of Social Welfare* 17(1):65 - 73. doi:10.1111/j.1468-2397.2007.00504.x
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteaduses*. Allikas: Tartu Ülikool: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf